

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Uta
✓861

№ 34

ПОЛОЖЕНИЕ

О СЕЛЬСКИХЪ ОБЩЕСТВАХЪ, ИХЪ ОБЩЕСТВЕННОМЪ УПРАВЛЕНИИ И ПОВИННОСТЯХЪ ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ И ОБЩЕСТВЕННЫХЪ

ВЪ БАКИНСКОЙ ГУБЕРНІИ.

ՎԵՐՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Երևան հասարակութիւններու, նրանց հասարակական կառավարութիւնի և թագաւորական և հասարակական հարկաւորութիւնի համար:

ԻՆԳԻՈՅ ՆԵՇԱՆԳԻ (Գործերնի մէջ):

48-2

На подлинномъ написано:

„Утверждаю“.

Генералъ-Фельдцейхмейстеръ „МИХАИЛЪ“.

Въ Боржомѣ.

23-го Августа 1866 года.

ПОЛОЖЕНІЕ

О СЕЛЬСКИХЪ ОБЩЕСТВАХЪ, ИХЪ ОБЩЕСТВЕННОМЪ УПРАВЛЕНІИ И ПОВИННОСТЯХЪ ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ И ОБЩЕСТВЕННЫХЪ

ВЪ БАКИНСКОЙ ГУБЕРНІИ (*).

1. Настоящимъ Положеніемъ опредѣляется: 1) устройство сельскихъ обществъ и ихъ общественнаго управленія, и 2) порядокъ отбыванія сими обществами повинностей государственныхъ и общественныхъ, въ Бакинской губерніи.

(*) Положеніе сіе составлено на главныхъ основаніяхъ ВЫСОЧАЙШЕ утвержденныхъ въ 13-й день Октября 1864 года Правилъ объ устройствѣ сельскихъ обществъ, ихъ общественнаго управленія и повинностей государственныхъ и общественныхъ въ Тифлисской губерніи.

28 863 4 861-60

Իսկականի վրայ դրած է՝
,, Հաստատում եմ,,:

Գեներալ-Ֆելդցեյտմէյստր ՄԻԲԵՅԷԼ:

Խորթումումը:

ի 23-ն () գոստոսի 1866 ամի:

ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.

Շինական հասարակութիւններու, նրանց հասարակական կառավարութենի և թագաւորական և հասարակական հարկատուութենի համար:

ԲԵՐԼԻՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ (ԳՈՒԲԵՐՆԻՒ ՄԷՋ): (*)

1. Ներկայ կանոնադրութենով սահմանադրուած . ա) շինական հասարակութիւններու կարգաւորութիւնը և նրանց հասարակական կառավարութիւնը, և բ) էս հասարակութիւններու թէ թագաւորական թէ հասարակական հարկ տալու կարգը, Բազուայ նահանգի (գուբերնիի) մէջ:

(*) Էս կանոնադրութիւնը կազմուած է Բարձրագոյն հաստատուած հոկտեմբերի 13-ին 1864 ամի Թիֆլիզի նահանգի համար շինական հասարակութիւններու, կարգաւորութենի, նրանց հասարակական կառավարութենի և թագաւորական և հասարակական հարկատուութենի գլխաւոր կանոնների հիմանց վրայ:

РАЗДѢЛЪ ПЕРВЫЙ.

ОБЪ УСТРОЙСТВѢ СЕЛЬСКИХЪ ОБЩЕСТВЪ И ИХЪ ОБЩЕСТВЕННОГО УПРАВЛЕНІЯ.

ГЛАВА ПЕРВАЯ.

О ОБРАЗОВАНІИ СЕЛЬСКИХЪ ОБЩЕСТВЪ.

2. *Сельское общество* составляется изъ *всѣхъ крестьянъ, водворенныхъ въ одномъ селеніи*, безъ различія на какой бы землѣ крестьяне эти ни жили: на казенной, монастырской или частной владѣльческой (бекской).

3. Селенія малолюдныя, а также отселки соединяются въ одно сельское общество, или присоединяются къ другимъ ближайшимъ сельскимъ обществамъ, смотря по мѣстнымъ удобствамъ.

Примѣчаніе. Соединеніе малолюдныхъ селеній и отселковъ въ одно сельское общество, или присоединеніе ихъ къ другимъ ближайшимъ сельскимъ обществамъ предоставляется распоряженію Начальника губерніи съ утвержденія Намѣстника Кавказскаго.

4. Крестьяне одного сельскаго общества, водворенные и имѣющіе хозяйственные угодыя отдѣльно на землѣ: казенной, монастырской, частной владѣль-

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԼՈՒՇՅՈՒՆ:

Շինական հասարակութիւններու և նրանց հասարական կառավարութեան սահմանադրութեան համար:

ԳԼՈՒԽ ԼՈՒՇՅՈՒՆ:

Շինական հասարակութիւններ կազմելու վրայ:

2. Շինական հասարակութիւնը կազմվում է առնաձայն զիւղականներից, որոնք կենում են մէկ գիւղի մէջ, առանց զանազանելու, որ հողի վրայ էլ կենում լինին նրանք՝ թէ թագաւորական, թէ վանքական և թէ մասնաւոր կալուածատէրաց (բէգերի):

3. Սակաւամարդ գիւղերը, նմանապէս առանձնացած տները միանում են իրարու հետ ու կազմում են մէկ շինական հասարակութիւն, կամ միաւորվում են ուրիշ մօտիկ եղած շինական հասարակութիւններու հետ, նայելով տեղի յարմարութէնին:

Նախօթութիւն: Սակաւամարդ գիւղերից և առանձնացած տներից մէկ շինական հասարակութիւն կազմելը կամ նրանց միաւորելը մօտիկ եղած շինական հասարակութիւններու հետ յանձնվում է Նահանգապետի (գուբերնատօրի) կարգադրութեանը Արվկասեան Փոխարքայի հաստատութէնով:

4. Մէկ շինական հասարակութէնի գիւղականները, որոնք կենում են և ունին առանձին տնտեսութիւն, թէ թագաւորական, թէ վանքական և թէ մասնաւոր կալուածատէ-

ческой (бекской), образуютъ, по этому различію, въ составѣ сельскаго общества *частныя крестьянскія общества.*

ГЛАВА ВТОРАЯ.

О СЕЛЬСКОМЪ ОБЩЕСТВЕННОМЪ УПРАВЛЕНІИ.

5. *Сельское общественное управленіе составляютъ:*

- 1) Сельскій Сходъ.
- 2) Сельскій Старшина. И
- 3) Сельскій Судъ.

Въ непосредственное распоряженіе Сельскаго Старшины назначается сельскимъ обществомъ потребное число *разсылныхъ*. Сверхъ того, отъ усмотрѣнія сельскаго общества зависятъ имѣть *полевыхъ сторожей, смотрителей канавъ* и т. п.

6. Когда сельское общество состоитъ изъ многочисленнаго селенія или изъ нѣсколькихъ малочисленныхъ, то избираются *Помощники Старшины* въ такомъ числѣ, какое окажется нужнымъ по дѣйствительной въ томъ надобности. Помощники Старшины избираются и тогда, когда сельское общество состоитъ изъ нѣсколькихъ частныхъ крестьянскихъ обществъ (ст. 4), и эти общества пожелаютъ имѣть своихъ ближайшихъ представителей въ лицѣ Помощниковъ Старшины.

րաց (բէգերի) հողի վրայ, կազմումեն, էս զանազանութեան վրայ նայելով, շինական հասարակութեան մէջը մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Շինական հասարակական կառավարութենի համար:

5. Շինական հասարակական կառավարութիւն կազմումեն՝

1). Շինական ժողովը.

2). Շինական Տանուտէրը (քեօխվայ, ստարշինա), և

3). Շինական Ղատարանը:

Շինական հասարակութիւնը նշանակումէ ինչքան որ հարկաւոր լինի գգերներ (չափուշ), որոնք անմիջաբար Տանուտէրի կարգադրութեան տակը պիտի լինին: Բաց ի սրան շինական հասարակութիւնը, եթէ բարեհաճի, կարող է նշանակել և դաշտերու պահապաններ (ղօրուղչիներ), առուներու վերատեսուչներ կամ ջրպետ (մուլով) և այլն:

6. Եթէ շինական հասարակութիւնը բաղկացած ըլլի բազմամարդ գիւղից կամ մէկ քանի սակաւամարդ գիւղերից, էն ժամանակը ընտրվումեն և Տանուտէրի Օգնականներ, ինչքան էլ որ հարկաւոր լինի: Տանուտէրի Օգնականներ ընտրվումեն և էն ժամանակը, երբ որ շինական հասարակութիւնը բաղկացած է մէկ քանի մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից (յօդ. 4), և երբ որ էս հասարակութիւնները կուգենան Տանուտէրի Օգնականներով իրանց մերձաւոր փոխանորդ ունենալ:

Примѣчаніе. Съ должностію Помощника Старшины могутъ быть соединены обязанности сборщика податей. Впрочемъ обязанности сборщика податей могутъ быть возложены и на всякое другое лицо, по усмотрѣнію общества.

ОТДѢЛЕНІЕ ПЕРВОЕ.

О СЕЛЬСКИХЪ СХОДАХЪ.

7. *Сельскій Сходъ* составляется изъ совершеннолѣтнихъ крестьянъ-домохозяевъ, принадлежащихъ къ составу сельскаго общества и составляющихъ по камеральному описанію отдѣльный дымъ, и, кромѣ того, изъ всѣхъ назначенныхъ по выбору сельскихъ должностныхъ лицъ. Не воспрещается домохозяину, въ случаѣ отлучки, болѣзни и вообще невозможности лично явиться на Сходъ, присылать вмѣсто себя кого либо изъ членовъ своего семейства.

Примѣчаніе. Къ участию въ Сходахъ не допускаются крестьяне: во 1-хъ, состоящіе подъ слѣдствіемъ или судомъ по уголовнымъ преступленіямъ, и во 2-хъ, отданные подъ надзоръ общества по рѣшеніямъ судебныхъ мѣстъ.

8. Первое мѣсто на Сельскомъ Сходѣ и охраненіе на немъ должнаго порядка принадлежать Сель-

Ծանօթութիւն: Տանուտէրի () գնականի պարտաւորութէնի հետ կարող է միանալ և հարկ հաւաքողի պարտաւորութիւնը: Իայց հարկ հաւաքելու պարտաւորութիւնը կարող է յանձնուի և ամէն մէկ ուրիշ անձնի, ինչպէս որ հասարակութիւնը բարեհաճի:

ՀԱՏՈՒՄՈՒ ԵՌԱՋԻՆ:

Շինական Ժողովներու համար:

7. Շինական ժողովը կազմվում է հասակաւոր կալուածատէր գիւղականներից, որոնք պաականումեն շինական հասարակութէնին, և որոնք կամէրալի հաշուացուցակով առանձին ծուխ են կազմում, և էլի ամէն ընտրուած շինական պաշտօնատարներից: Աթէ մէկ կալուածատէր գիւղականը գիւղեցը դուրսը լինի և հիւանդութենի կամ մէկ որեւիցէ պատճառով չկարողանայ ներկայ գտնուիլ ժողովի մէջ, կարող է իր տեղ ուղարկել իր ընտանիքի մէկ ուրիշ անգամ:

Ծանօթութիւն: Ժողովի մէջ մասնակցութիւն չեն կարող ունենալ՝ ա) էն շինականները, որոնք քրէական յանցանքներու համար գատաստանի կամ քննութեան տակն են, և բ) էն շինականները, որոնք դատաստանատներու վճիռով հասարակութէնի նկատողութէնի տակը են գտնվում:

8. Առաջին տեղը Շինական ժողովի մէջ պատկանումէ Տանուտէրին, որնոր պիտի ժողովի մէջ պատկանեալ կար-

скому Старшинѣ. Но когда учитывается Старшина, тогда на Сельскомъ Сходѣ первое мѣсто предоставляется одному изъ Помощниковъ Старшины тамъ, гдѣ Помощники Старшины полагаются (ст. 6), по взаимному между ними соглашенію, а въ случаѣ несогласія — старшему изъ нихъ по лѣтамъ. Гдѣ же не будетъ ни одного Помощника Старшины, тамъ первое мѣсто на Сельскомъ Сходѣ, при учетѣ Старшины, занимаетъ, тѣмъ-же порядкомъ, одинъ изъ Сельскихъ Судей (ст. 32).

9. Сельскій Сходъ созывается, смотря по надобности, Старшиною, въ свободные отъ сельскихъ работъ дни.

Примѣчаніе. Въ сельскихъ обществахъ, состоящихъ исключительно изъ населенія армянскаго, Сельскій Сходъ созывается преимущественно въ дни воскресные, а въ состоящихъ изъ населенія мусульманскаго — въ дни праздничные для мусульманъ установленные.

10. Уѣздный Начальникъ, когда представится надобность, приказываетъ также Старшинѣ, или другому должностному лицу, собрать Сельскій Сходъ.

11. Вѣдѣнію Сельскаго Схода подлежатъ:

1) выборы сельскихъ должностныхъ лицъ;

գը պահպանէ: Բայց երբոր Տանուտերի հաշիւները տեսնվում
 ըլին, էն ժամանակը Շինական Ժողովի մէջ առաջին տեղը
 տվում է նրա () գնականներից մէկին, ումը որ սրանք իրանք
 իրանց մէջ համաձայնուելով կ'առաջարկեն, եթէ 'ի հարկէ
 էնտեղ Տանուտերի () գնականները ըլնելու են. (յօդ. 6), կսկ
 եթէ () գնականները Համաձայնեցան իրանց մէջ, էն ժամա-
 նակ Տանուտերի տեղը բռնում է նրա () գնականներիցը նա,
 որնոր հասակով ամէնից մեծն է: Բայց որտեղ որ իսկի Տա-
 նուտերի () գնական չլինի, էնտեղ առաջին տեղը Շինական
 Ժողովի մէջ Տանուտերի բացակայութեան ժամանակը բռն-
 նումէ մի և նոյն կարգով Շինական Վատաւորներից մէկը
 (յօդ. 32):

9. Շինական Ժողովը հաւաքումէ հարկաւորութենին
 նայելով Տանուտերը Շինական գործերից ազատ օրերը:

Մանօթութիւն: Ինչ շինական հասարակութիւննե-
 րումը, որոնք բաղկացած լինին միայն հայ բնակիչ-
 ներից՝ Շինական Ժողովը հաւաքվում է ըստ մե-
 ծի մասին կիրակի օրերը, իսկ եթէ բնակիչքը լի-
 նեն թուրքեր նրանց տօնի օրերումը:

10. Պաւառապետը, (ուէզդնի կամ օկրուժնոյ նաչալ-
 նիկը) երբ որ հարկաւորուի, հրամայումէ Տանուտերին կամ
 ուրիշ շինական պաշտօնատարին, որ Շինական Ժողով կազմէ:

11. Շինական Ժողովի գործողութիւն է՝

1) շինական պաշտօնատարներու ընտրութիւնը:

2) приговоры объ удаленіи изъ сельскаго общества вредныхъ и порочныхъ членовъ его; временное устраненіе крестьянъ отъ участія въ Сходахъ, не долѣе, какъ на три года;

3) назначеніе опекуновъ и попечителей; повѣрка ихъ дѣйствій;

4) распоряженіе общественными земельными угодьями, принадлежащими цѣлому сельскому обществу и находящимися въ общемъ владѣніи жителей, какъ то: пустопорожними или пастбищными землями и т. п.;

5) совѣщанія и ходатайства объ общественныхъ нуждахъ сельскаго общества, о благоустройствѣ, прирѣвніи, обученіи грамотѣ и т. п.;

6) принесеніе куда слѣдуетъ просьбъ, а также жалобъ по дѣламъ сельскаго общества и избраніе повѣренныхъ для хожденія по симъ дѣламъ;

7) назначеніе сборовъ на общественные расходы;

8) раскладка казенныхъ и земскихъ податей и повинностей между частными крестьянскими обществами, въ составъ сельскаго общества входящими, равно раскладка на все сельское общество общественныхъ повинностей, и порядокъ веденія счетовъ по означеннымъ податямъ и повинностямъ;

9) повѣрка дѣйствій и учетъ должностныхъ лицъ сельскимъ обществомъ избранныхъ, и назначеніе имъ жалованья или инаго за службу вознагражденія;

10) принятіе мѣръ къ предупрежденію и взы-

2) շինական հասարակութենից ֆնասակար ու պակասութիւն ունեցող (այիբլու) անդամներուն հեռացնելու դատավճիռ դնելը. ժամանակաւոր հեռացնելը Շինական Ժողովներից ոչ աւելի քան թէ երեք տարով:

3) խնամակալներ (ապէկուն) և հոգաբարձուներ (պօպէչիտէլ) նշանակելը և նրանց գործքերը քննելը:

4) էն հասարակական հողերու կարգադրութիւնը, որոնք պատկանում են ամբողջ շինական հասարակութենին և որին որ տիրում են գեղի բնակիչները միասին, ինչպէս որ՝ դատարկ հողերը կամ արօտատեղիները և այլն:

5) շինական հասարակութենի ընդհանուր հարկաւորութիւններու վրայ, նրա բարեկարգութեան, խնամակալութեան, կրթութեան վրայ և այլն խորհուրդ անելը և միջնորդութիւն խնդրելը:—

6) ուր որ հարկաւոր է խնդիրք տալը կամ գանդատ անելը շինական հասարակութենի գործքերու պատճառով և էս գործքերու մասին աշխատելու համար հաւատարմացրած անձինք (վէքիլ) ընտրելը:

7) հասարակական ծախսերու համար հարկաւոր եղած փող ժողովելը:

8) թաղաւորական և թեմական (զէմսկի) հարկերու թօլջին էն մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններու մէջ, որոնք բաղկացնում են շինական հասարակութիւն, նմանապէս հասարակական հարկերու թօլջին ամբողջ շինական հասարակութենի մէջ, և էս հարկերու հաշուարարութեան կարգը պահելը:

9) շինական հասարակութենից ընտրած պաշտօնատարներու գործքերը և հաշիւները ստուգելը և նրանցը

сканію недоимокъ;

11) назначеніе ссудъ изъ сельскихъ запасныхъ магазиновъ, гдѣ они есть, и всякаго рода вспоможеній, и

12) разрѣшеніе всѣхъ тѣхъ случаевъ, когда, по общему закону или особымъ о крестьянахъ постановленіямъ, либо вслѣдствіе частныхъ распоряженій Правительства, требуется на что либо согласіе или разрѣшеніе сельскаго общества.

12. Сельскій Сходъ можетъ совѣщаться и постановлять приговоры только по предметамъ, въ ст. 11 исчисленнымъ. Если же Сходъ будетъ имѣть сужденіе и постановитъ приговоръ по предметамъ его вѣдѣнію не подлежащимъ, то приговоръ считается ничтожнымъ, а лица, участвовавшія въ составленіи онаго, равно какъ въ самовольномъ созваніи Схода, смотря по важности дѣла: или подвергаются взысканію по рѣшенію губернскаго начальства, или предаются суду.

13. Рѣшенія Сельскаго Схода признаются законными тогда только, когда на Сходѣ присутствовали Сельскій Старшина или заступающій его мѣсто (на основаніи ст. 8) и не менѣе половины до-

իրանց ծառայութեան համար ոռճիկ կամ մէկ ուրիշ վարձատրութիւն նշանակելը :

10). ապառիկներու (քեասիր) չբազմանալու համար հոգատարութիւնը և նրանց պահանջելը :

11). որտեղ հասարակութենի հացի ամբարներ ըլին, էնտեղից փոխ տալու և ամէն կերպի օգնութիւն անելու կարգադրութիւնը :

12). վճռահատութիւն էն ամէն պատահմունքների, երբ որ ընդհանուր օրէնքի կամ գիւղականներու համար առանձին եղած օրէնսդրութիւններու զօրութենով կամ Առաւարութեան առանձին կարգադրութենով պահանջուի շինական հասարակութեանց մէկ բանի համաձայնութիւն կամ վճիռ :

12. Շինական Ժողովը կարող է խորհուրդ անել և վճիռ դնել միայն էն առարկաներու վրայ, որոնք 11 յօդուածի մէջ նշանակած են : Բայց եթէ Ժողովը էնպիսի առարկաներու վրայ խորհուրդ անէ և վճիռներ դնէ, որոնք նրան չեն պատկանում, էն ժամանակը վճիռը ոչինչ է համարվում. իսկ էն անձինք, որոնք էն վճիռ դնելումը մասնակից են եղել, նմանապէս եթէ ինքնակամ ժողով են հաւաքել, նայելով գործքի նշանաւորութեանը, կամ տուգանքի տտկն են ընկնում նահանգական իշխանութեան վճիռով կամ դատաստանի տակը :

13. Շինական Ժողովի վճիռը համարվում է օրինաւոր էն ժամանակը, երբ որ ժողովի մէջ ներկայ են գտնուել՝ Տանուտէրը կամ նրա տեղակալը (համաձայն 8 յօդուածին) և կէսից աւելի էն գիւղականները, որոնք իրաւունք ունին

мохозяевъ, имѣющихъ право участвовать на Сходѣ, и когда притомъ рѣшенія Схода относятся до предметовъ, сужденію онаго подлежащихъ.

14. Дѣла на Сельскомъ Сходѣ рѣшатся: или съ общаго согласія, или по большинству голосовъ.

15. За каждымъ крестьяниномъ-домохозяиномъ, участвующимъ на Сходѣ, считается одинъ голосъ.

16. Согласіе не менѣе двухъ третей всѣхъ крестьянъ, имѣющихъ голосъ на Сходѣ, требуется для рѣшенія нижеслѣдующихъ дѣлъ:

1) по удаленію изъ общества вредныхъ и порочныхъ членовъ онаго;

2) по распоряженію общественными землями, состоящими въ общемъ владѣніи или пользованіи сельскаго общества;

3) по установленію общественныхъ добровольныхъ складокъ и употребленію общественныхъ капиталовъ, и

4) по принесенію просьбъ и жалобъ по дѣламъ сельскаго общества и по избранію для сего повѣренныхъ.

Примѣчаніе 1. Приговоры объ удаленіи крестьянъ изъ сельскаго общества, прежде исполненія ихъ, представляются Сельскимъ Стар-

մասնակից լինելու ժողովին, և երբ որ ժողովը էնպիսի առարկաներ է վճռում, որի համար նա խորհուրդ անելու իրաւունք ունի:

14. Շինական ժողովի մէջ գործքերը վճռվում են՝ կամ ամէնի համաձայնութեամբ կամ ձայներու բազմութեամբ:

15. Ամէն մէկ կալուածատէր գիւղականը, որնոր ժողովի մէջ մասնակցութիւն ունի, մէկ ձայն ունի:

16. Շինական ժողովի մէջ ներկայ գտնուող գիւղականների երեք փայից երկու փայի համաձայնութեամբ պէտք է վճռուին հետևեալ առարկաները՝

1). հասարակութեանց ֆնասակար ու այիբլու անդամներու հեռացնելը:

2). կարգադրութիւն անելը էն հասարակական հողերու մասին, որին որ շինական հասարակութիւնը ընդհանրապէս տիրում է կամ նրանցը բանացնում է:

3). հասարակական կամաւոր տուրքերը հաւաքելու կարգ դնելը և հասարակական գումարներու գործ դնելը, և

4). խնդիրքներ ու գանգատներ բերելը շինական հասարակութեան գործերի պատճառով և սրա համար հաւատարմացրած անձինք ընտրելը:

Ծանօթութիւն 1: Շինական հասարակութեանց գիւղականներուն հեռացնելու դատավճիռը Տանուտէրը յառաջ քան կատարումը տալ էդ դատավճռին առաջարկումէ գաւառապետի (ուեզդնի նաչալնիկի) կարգադրութեանը:

шиною Уѣздному Начальнику, на дальнѣйшее распоряженіе.

Примѣчаніе 2. Вредные и порочные члены сельскаго общества, которые общественными приговорами назначены будутъ къ удаленію изъ общества, должны быть оставляемы, впредъ до утвержденія сихъ приговоровъ установленнымъ порядкомъ, подъ ближайшимъ надзоромъ самого общества, и, въ предупрежденіе вреда, какой они могли-бы нанести своимъ односельцамъ, изъ мести, могутъ быть, если представится въ томъ необходимость, содержимы подъ стражею при сельскомъ управленіи, или же отправляемы, съ разрѣшенія подлежащаго мѣстнаго начальства, въ ближайшую городскую тюрьму.

17. Прочія дѣла рѣшатся на Сходахъ по приговору тѣхъ крестьянъ, на сторонѣ которыхъ, по счету, окажется, хотя бы однимъ голосомъ, болѣе половины всѣхъ участвующихъ въ Сходѣ. Если же Сходъ раздѣлится на двѣ половины, равныя по числу голосовъ, то большинство считается на той сторонѣ, съ которою согласится Сельскій Старшина.

18. Голоса собираются раздѣленіемъ Схода на двѣ стороны и счетомъ голосовъ на каждой сторонѣ стоящихъ, или закрытою баллотировкою, или же инымъ способомъ, по существующему въ сельскомъ населеніи обычаю.

Օւանթութիւն 2. Շինական հասարակութենի վընասակար ու այիբլու անդամները, որոնք հասարակական վճռով նշանակած են հասարակութենից հեռանալու, պէտք է ֆնան, մինչև որ էս վճիռները օրինաւոր կարգով հաստատուին, իրա հասարակութենի նկատողութեան տակը, և որ էն դատապարտած մարդիկը վրէժխնդրութենից մէկ փնաս չըբերեն իրանց համագիւղականներուն, կարող են, եթէ հարկաւորութիւնը պահանջէ, բռնուին շինական կառավարութեան մէջ կամ տեղական իշխանութեան վճռով նրանցը ուղարկել կարելի է մօտիկ եղած քաղաքական բանտը:

17. Ուրիշ գործքերը պիտի վճռուին ժողովների մէջ էն գիւղականների վճռով, որոնց կողմը թէկուզ մէկ ձայնով էլ աւելի լինի ժողովի մէջ ներկայ գտնուած ողջ գիւղականների կիսից: Իսկ եթէ ժողովը երկու հաւասար կէս բաժանուի, էն ժամանակը ձայներու բազմութիւնը էն կողմը կըլինի, որի հետ կըհամաձայնուի Տանուտէրը:

18. Չայները հաւաքվումեն՝ կամ ժողովը երկուկողմը բաժանուելով և նրանց ձայները համարելով, կամ ծածուկ վիճակարկութենով կամ մէկ ուրիշ ձևով, ինչպէս որ գիւղի մէջ սովորութիւն է:

19. Приговоры Сельскаго Схода, по дѣламъ, указаннымъ въ ст. 16, должны быть составляемы письменно, но для сего не устанавливается никакой особой формы.

Примѣчаніе. Приговоръ по принесенію просьбы или жалобы по дѣламъ сельскаго общества и по избранію для сего повѣренныхъ вручается избраннымъ лицамъ и оный служитъ имъ, съ тѣмъ вмѣстѣ, и довѣренностію.

20. Жалобы на рѣшеніе Сельскаго Схода приносятся мѣстному Уѣздному Начальнику, для представленія Начальнику губерніи.

21. Малолюднымъ селеніямъ, а также отдѣльно частнымъ крестьянскимъ обществамъ, входящимъ въ составъ одного сельскаго общества, предоставляется, независимо отъ общаго Сельскаго Схода, собираться особо, на частныхъ сходахъ, для обсужденія собственно предметовъ, исключительно до ихъ общихъ интересовъ касающихся. Предметы сіи могутъ быть:

1) дѣла, относящіяся до пользованія и распределенія земель, состоящихъ въ отдѣльномъ пользованіи тѣхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ;

2) внутренняя между ними раскладка государст-

19. Շինական ժողովներու դատավճիռները էն գործքերու մասին, որոնք նշանակած են 16 յօդուածի մէջ, պիտի լինին գրաւոր, բայց սրա համար չէ նշանակուիմ ոչ մէկ առանձին ձև:

Սահմանափակումներ: Դատավճիռ դնելը շինական հասարակութիւններու գործքերի մասին խնդիրքներ կամ գանգատներ բերելը և ընտրել սրա համար հաւատարմացրած անձինք, յանձնվում է ընտրեալ մարդկերանց, և էս դատավճիռը նրանց համար մի և նոյն ժամանակը հաւատարմաթուղթ է (վէքիւնամա):

20. Շինական ժողովի վրայ գանգատ անել կարելի է տեղական Գաւառապետին, որնոր էն գանգատը պիտի առաջարկէ Նահանգապետին:

21. Սակաւամարդ գիւղերուն, նմանապէս առանձին մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններուն, որոնք բաղկացնում են մէկ շինական հասարակութիւն, իրաւունք է տվում բացի ընդհանուր Շինական ժողովը հաւաքուիլ առանձին մասնաւոր ժողովների մէջ խորհուրդ անելու համար էն առարկաներու վրայ, որոնք միայն նրանց ընդհանուր օգտին կամ վնասին են վերաբերում: Իս առարկաները կարող են լինել՝

1) էն գործքերը, որոնք վերաբերումն են հողերու գործածելուն ու բաժին անելուն, որնոր պէտք են ածում առանձին իրանց համար էն գիւղերը կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնները:

2) դրանց մէջը թէ թագաւորական թէ թեմական

венныхъ, т. е. казенныхъ и земскихъ податей и повинностей;

3) предупрежденіе накопленія на нихъ недоимокъ и самое взысканіе оныхъ, и

4) принесеніе, куда слѣдуетъ, жалобъ и просьбъ по дѣламъ, относящимся исключительно до тѣхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, и назначеніе для сего повѣренныхъ.

Примѣчаніе. Совѣщанія на частныхъ сходахъ происходятъ безъ всякихъ формальностей такъ, какъ крестьяне сами найдутъ то удобнымъ.

ОТДѢЛЕНІЕ ВТОРОЕ.

объ обязанностяхъ сельскаго старшины и другихъ должностныхъ лицъ.

22. Сельскій Старшина отвѣтствуетъ за сохраненіе общаго порядка и спокойствія въ предѣлахъ сельскаго общества. Въ этомъ отношеніи ему вполнѣ подчиняются Помощники Старшины (ст. 6).

23. Вѣдомству Сельскаго Старшины подлежатъ всѣ живущіе въ предѣлахъ сельскаго общества лица податнаго состоянія, а также отставные и безсрочно отпускные нижніе воинскіе чины и ихъ семейства.

Примѣчаніе. Изъ сего изъемяются только находящіеся въ услуженіи у бековъ и другія, про-

հարկերու ու պարտականութիւններու թօվջի անելը:

3) չըթողնել, որ նրանց վրայ ապառիկներ (քեասիրներ) բազմանան, և ապառիկներու պահանջելը, և

4) էն գիւղերուն կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններուն վերաբերած գործքերու մասին, ուր որ հարկաւոր լինի, գանգատ անելը, և սրա համար հաւատարմացրած անձիւններ (վէքիլներ) նշանակելը և նրանցը հաւատարմութիւնը (վէքիլնամա) տալը:

Նշանօթութիւն: Մասնաւոր ժողովների մէջ խորհրդածութիւնները առհասարակ լինումեն առանց այլ և այլ ձևի էնպէս, ինչպէս որ գիւղականները իրանց համար յարմար գտնեն:

ՀԱՏՈՒՄԻՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Տանուտէրի և ուրիշ շինական պաշտօնատարներու պարտաւորութիւնները:

22. Տանուտէրը պատասխանատու է իր շինական հասարակութենի շրջանի մէջ կարգ ու հանդարտութիւն պահպանելու համար: Սրա համար Տանուտէրի Օգնականները բոլորովին նրա հրամանի տակն են փնում (յօդ. 6):

23. Տանուտէրի տեսչութեան տակն են, շինական հասարակութենի շրջանի մէջ բնակուած ամէն հարկատու անձինք, նմանապէս ծառայութիւն աւարտած և առանց վաղայբաց թողած ստորին զինուորական աստիճանաւորները և նրանց ընտանիքը:

Նշանօթութիւն: Տանուտէրի տեսչութենից դուրս են

живающія въ ихъ усадьбахъ, лица, которыя состоятъ непосредственно въ вѣдѣніи мѣстной полиціи. Если такими лицами произведены будутъ безпорядки въ предѣлахъ сельскаго общества, то Старшина представляетъ виновныхъ владѣльцу, а въ случаѣ совершенія ими уголовныхъ преступленій или важныхъ проступковъ — земской полиціи, по общему порядку.

24. Сельскій Старшина обязанъ, по дѣламъ *полицейскимъ*, въ предѣлахъ вѣдомства сельскаго управленія:

1) объявлять, по предписаніямъ начальства, законы и распоряженія Правительства, и наблюдать за нераспространеніемъ между крестьянами подложныхъ указовъ и вредныхъ для общественнаго спокойствія слуховъ;

2) заботиться о соблюденіи порядка въ общественныхъ мѣстахъ и о безопасности лицъ и имуществъ отъ преступныхъ дѣйствій, а также въ случаѣ нарушенія порядка и безопасности принимать мѣры для немедленнаго ихъ возстановленія, впредь до распоряженія земской полиціи;

3) задерживать бродягъ, бѣглыхъ и военныхъ дезертировъ, и представлять ихъ полицейскому начальству;

Տնում միայն էն անձինքը, որոնք տեղական պօլիցիի անմիջաբար տեսչութեան տակը են գտնվում և բէգերի մօտ ծառայում են, կամ նրա սեպհական իր համար բանացրած մուլքի մէջ կենում են: Եթէ էսպիսի անձինք շինական հասարակութեան շրջանի մէջ մէկ անկարգութիւն անեն, էն ժամանակը Տանուտէրը յանցաւորին ներկայացնում է կալուածատէրին. իսկ եթէ նրանք քրէական կամ մէկ ուրիշ նշանաւոր յանցանք գործեն, էն ժամանակը Տանուտէրը վարվում է նրանց հետ ընդհանուր կարգ ու կանոնով:

24. Տանուտէրը պարտական է պօլիցիական գործքերու կողմանէ իր շինական հասարակութեան կառավարութեան շրջանի մէջ՝

1) յայտնել գիւղականներուն իր մերձաւոր իշխանութեան հրամանի համաձայն Առավարութեան օրէնքները և կարգադրութիւնները, և աչք ունենալ, որ գիւղականների մէջ շինովի հրամաններ ու հասարակութեան հանգստութեանին վնասակար լուրեր չըտարածուին:

2) հոգալ, որ հասարակական տեղերի մէջ կարգ պահպանուի, որ գիւղականները և նրանց կայքը ապահով լինան յանցաւոր գործողութիւններից. նմանապէս եթէ կարգը ու ապահովութիւնը խանգարուին, հնարք գործածէ, որ կարգը ու ապահովութիւնը վերականգնուին, մինչև որ տեղական պօլիցիէն տնօրէնութիւն անէ:

3) բռնել թափառական և փախած մարդկերանցը, նմանապէս և զինուորական փախստականներուն և ներկայացնել պօլիցիական իշխանութեանին:

4) доносить начальству о самовольно-отлучившихся изъ общества, а также о преступленіяхъ и безпорядкахъ, случившихся въ обществѣ;

5) распоряжаться подачею помощи въ чрезвычайныхъ случаяхъ, какъ напримѣръ: при пожарахъ, наводненіяхъ, поварьныхъ болѣзняхъ, падежѣ скота и другихъ общественныхъ бѣдствіяхъ, и немедленно доносить начальству о чрезвычайныхъ происшествіяхъ въ сельскомъ обществѣ;

6) принимать предписанныя полицейскія мѣры къ предупрежденію всякаго рода преступленій и проступковъ, а въ случаѣ совершенія оныхъ охранять слѣды сдѣланнаго преступленія, открывать и задерживать виновныхъ и представлять ихъ на дальнѣйшее распоряженіе начальства, и

7) приводить въ исполненіе рѣшенія и приговоры Сельскаго Суда (ст. 50).

25. Сельскій Старшина, по дѣламъ общественнымъ, въ предѣлахъ вѣдомства сельскаго управленія обязанъ:

1) созывать и распускать Сельскій Сходъ и охранять должный на ономъ порядокъ;

2) предлагать на разсмотрѣніе Схода всѣ дѣла, касающіяся нуждъ и пользы сельскаго общества;

3) приводить въ исполненіе приговоры Сельска-

4) յայտնել իշխանութեանը գիւղականների իրանց կամքով հասարակութենից հեռանալը, նմանապէս հասարակութենի մէջ պատահած յանցանքներու ու անկարգութիւններու վրայ:

5) կարգէ դուրս ու յանկարծակի դիպուածներու մէջ, ինչպէս որ՝ կրակ պատահած ժամանակը կամ ջրի մեծանալուց, մահացու հիւանդութիւններու կամ տաւարի կոտորուած ու ջարդի ժամանակը ու ուրիշ հասարակական ապաքաղտութիւն պատահելուց կարգադրութիւն անել օգնութիւն հասցնելու, և շինական հասարակութենի մէջ պատահած էսպիսի կամ կարգէ դուրս պատահմունքներու վրայ իսկոյն իմացում տալ իշխանութեան:

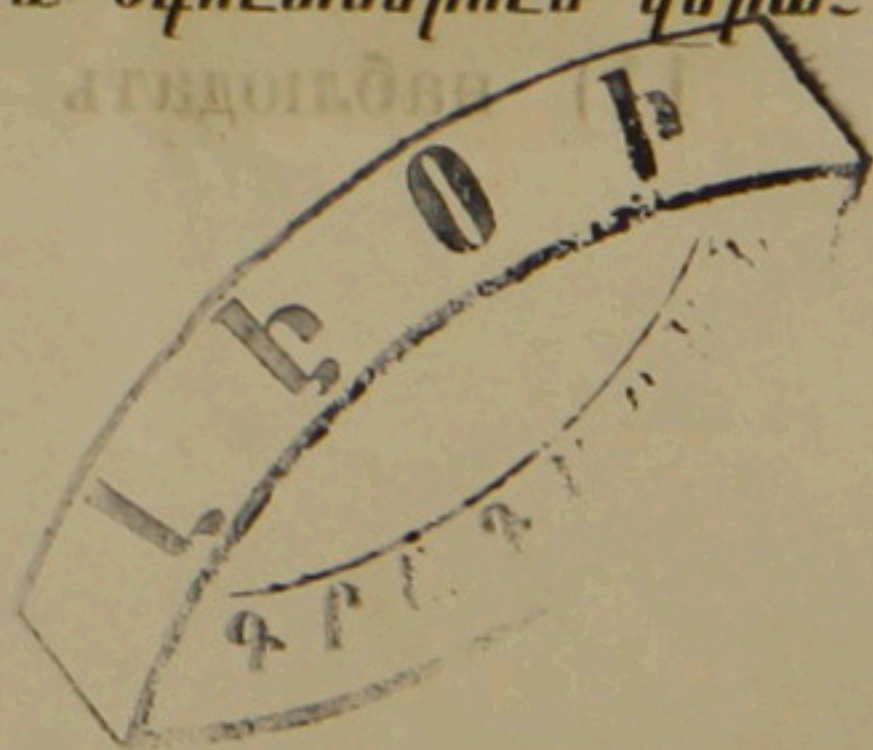
6) գործ դնել հրամանագրած պօլիցիական միջոցներ ամէն տեսակ չարագործութիւններուն ու յանցանքներուն առաջն առնելու. իսկ եթէ կրպատահին էսպիսի յանցանքներ, աշխատել որ նրանց իզը չըկորչի, գտնել ու բռնել տալ յանցաւորներին և նրանց յանձնել իշխանութենի կարգադրութենին և

7) Ատարումը տալ Շինական Ղատարանի վճիռներուն և դատավճիռներուն (յօդ. 50):

25. Տանուտէրը հասարակական գործքերու կողմանէ պարտական է շինական հասարակութենին պատկանած շէրջանի մէջ՝

1). հաւաքէ ու բաց թողնէ Շինական ժողովը և նրա մէջը պատկանեալ կարգը պահէ:

2). առաջարկէ ժողովին քննելու շինական հասարակութենի հարկաւորութիւններուն և օգուտներուն վերաբերած ամենայն գործքերը:

го Схода, а также распоряженія установленныхъ властей;

4) наблюдать какъ за Помощниками Старшины тамъ, гдѣ они есть, такъ и за всѣми другими должностными лицами, дабы каждый изъ нихъ исполнялъ въ точности свои обязанности;

5) наблюдать за цѣлостію междъ и межевыхъ знаковъ на земляхъ, какъ принадлежащихъ въ собственность крестьянамъ, такъ и находящихся въ ихъ пользованіи;

6) наблюдать за исправнымъ содержаніемъ на тѣхъ-же земляхъ дорогъ, мостовъ, гатей, водопроводныхъ канавъ, перевозовъ и проч.;

7) наблюдать за исправнымъ отбываніемъ крестьянами всякаго рода казенныхъ, земскихъ и общественныхъ повинностей, какъ денежныхъ, такъ и натуральныхъ;

8) понуждать къ исполненію условій и договоровъ крестьянъ между собою, а равно заключенныхъ съ посторонними лицами, когда такіе договоры не оспариваются самими крестьянами;

9) надзирать за порядкомъ въ училищахъ, больницахъ, богадѣльняхъ и другихъ общественныхъ заведеніяхъ, если они учреждены сельскимъ обществомъ на свой собственный счетъ;

10) надзирать за духанами, а также за вѣрностію вѣсовъ и мѣръ на базарахъ;

11) наблюдать за своевременнымъ и правиль-

3). կատարումը տայ Շինական Դողովի դատավճիռներուն, նմանապէս կարգուած իշխանութիւններու կարգադրութիւններուն :

4). աչք ունենայ, որ Տանուտէրի Օգնականները, որ տեղ էլ որ նրանք լինելու են, և որ ամէն ուրիշ պաշտօնատարները իրանց պարտաւորութիւնները ճիշտ կատարեն :

5). աչք ունենայ, որ գիւղականներու թէ սեպհական թէ իրանց համար պէտքածելու հողերու վրայ եղած սարհատները (չահրատ), և սնուրները ամբողջ պահպանուին :

6). աչք ունենայ, որ էն հողերու վրայ եղած ճանապարհները, կամուրջները, ջրանցքները և ջրերի վրայ եղած լաստերը ու նաւերը և այլն կարգի պահպանուին :

7). աչք ունենայ, որ գիւղականները ամենայն կերպի դրամական՝ թէ թագաւորական, թէ թեմական, թէ հասարակական հարկը և թէ սուրուսատը կարգի տան :

8). ստիպէ, որ գիւղականները իրանց մէջ դրած պայմանները կամ կապակցութիւնները կատարեն, նմանապէս եթէ գիւղականները օտար մարդկերանց հետ կապակցութիւն են ունեցել և երբոր էն կապակցութենից գիւղականները յետ չեն կանգնում :

9). վրահասու լինի, որ կարգ ըլի ուսումնարանների, հիւանդանոցների, աղքատանոցների և ուրիշ հասարակական տների մէջ, եթէ նրանք սարգուած են շինական հասարակութենիցը իրանց սեպհական ծախսով :

10). աչք ունենայ միկիտնի դուքներու վրայ, նմանապէս որ բազարի մէջ և գիւղամիջումը կշիռքը ու չափերը ուղիղ ըլին :

нымъ составленіемъ камеральныхъ списковъ, когда они требуются, и подавать оныя, кому или куда слѣдуетъ;

12) выдавать крестьянамъ, по ихъ просьбѣ и съ вѣдома и согласія общества, свидѣтельства, какъ для полученія ими установленныхъ билетовъ и паспортовъ на отлучки, такъ и для перехода ихъ въ другія общества и сословія;

13) завѣдывать, въ порядкѣ самимъ обществомъ установленномъ, общественнымъ хозяйствомъ и общественными суммами; надзирать тамъ, гдѣ учреждены запасные хлѣбные магазины, за цѣлостію общественнаго хлѣба и за правильнымъ распоряженіемъ онымъ, и

14) охранять отъ растраты тѣ имущества неисправныхъ плательщиковъ, коими обезпечивается взысканіе недоимки.

26. Сельскій Старшина обязанъ исполнять безпрекословно всѣ законныя требованія полицейскаго начальства и всѣхъ установленныхъ властей, по предметамъ ихъ вѣдомства.

27. Сельскому Старшинѣ предоставляется право, за маловажныя полицейскіе проступки, совершенные лицами, ему на основаніи ст. 23 подвѣдомственными, подвергать виновныхъ: назначенію на общественныя

11). վրահասու լինի, որ կամերալի հաշուացուցակը, երբոր պահանջուի, իր ժամանակին ու ուղիղ շինուի, և ումը և որ տեղ որ պատկանում ըլի, էն հաշուացուցակը հասցնէ:

12). հասարակութենի գիտութեամբ և համաձայնութեամբ գիւղականներուն, երբոր խնդրեն, տալ էնպիսի վկայութուղթ, որով նրանք կարողանան ստանալ կանոնաւոր բիլէտներ ու պաշտօրտներ գիւղից հեռանալու համար կամ եթէ ուղենան կարողանան գնալ ուրիշ հասարակութիւն կամ կարգ:

13). կառավարէ հասարակական տնտեսութիւնը և հասարակական փողը էն կարգով, ինչպէս որ ինքը հասարակութիւնը կը կարգադրէ. վրահասու լինի էն տեղերուն, ինչտեղ հասարակական հացի ամբարներ կան, որ հասարակաց հացը ամբողջ մնայ և կանոնաւոր կերպի խարջուի:

14). պահպանէ փշանալուցը իր պարտքը ճիշտ չը հատուցանողի (հախկահարամի, հախվէրմազի) էն կայքը, որն որ պարտքը ապահովացնում է:

26. Տանուտէրը պարտական է առանց ընդդիմանալու կատարել թէ պօլիցիական իշխանութեան թէ ուրիշ իշխանութիւններու՝ ամէն մէկի իր տեսչութեանը պատկանեալ առարկաներու մասին արած օրինաւոր պահանջողութիւնները:

27. Տանուտէրին իրաւունք է տվում էն մարդկերանցը, որոնք 23 յօդուածի զօրութենով նրա տեսչութեան տակն են, եթէ թեթեւ պօլիցիական յանցանք գործեն, պատժի տակը գցել, այն է՝ մինչև երկու օրուան ժամանակով նշանակել հա-

работы на время до *двух* дней, или денежному взысканію до *одного* рубля, или аресту не долѣе *двух* дней.

Примѣчаніе. Маловажные полицейскіе проступки суть слѣдующіе: а) проступки противъ *благочинія въ церквахъ и мечетяхъ*: появленіе въ нихъ, во время богослуженія, въ неприличномъ видѣ и произведеніе крика, хохота или инаго шума, и вообще причиненіе, словомъ или дѣйствіемъ, соблазна; б) проступки противъ *правительственнаго и общественнаго порядка*: всякое ослушаніе противъ начальства, шумъ и брань на улицѣ, драка въ какомъ бы то мѣстѣ ни было, самовольная отлучка безъ надлежащаго вида далѣе 30 верстъ отъ мѣста жительства отлучившагося какъ внутри уѣзда, такъ и за предѣлы онаго, непочтеніе, грубость и дерзость младшихъ противу старшихъ, а тѣмъ болѣе противу лицъ облеченныхъ правительственною и общественною властію, грубость и неповиновеніе работниковъ своимъ хозяевамъ, непослушаніе родителямъ, оскорбленіе ихъ и отказъ имъ въ пищѣ, одеждѣ и вспоможеніи, особенно въ старости и болѣзни; в) проступки заключающіе въ себѣ *соблазнъ и дурное поведеніе*: пьянство, расточительность и вообще поступки, противныя

սարակական մշակութեան համար, կամ նրանցից փողով մինչև մէկ մանէթ տուգանք տոնել, կամ նրանցը բռնել տալ բայց ոչ աւելի քան երկու օրով:

Սանօթուլթիւն: Թեթև պօլիցիական յանցանքները հետևեալքն են:

ա. Յանցանքներ եկեղեցւոյ և մզկիթի բարեկարգութեան դէմ, այն է՝ ժամերգութեան ժամանակը եկեղեցի անվայելուչ կերպով մտնել, եկեղեցումէջ բղավել, ծիծաղել, զալմաղալ անել և առհասարակ խօսքով կամ գործով գայթակղել: բ. Յանցանքներ Առաքարութեան և հասարակութեան կարգերի դէմ, այն է՝ անհնազանդութիւն իշխաններին, քուչերումը զալմաղալ ու կռիւ անել, կռվել ինչտեղ որ լինի, իր բնակութեան տեղից ինքնակամ հեռանալ առանց կանոնաւոր թղթի 30 վերստից աւելի՝ թէ իր գաւառի մէջ թէ գաւառից դուրս, անպատուութիւն, խստութիւն և յանդգնութիւն փոքրներին մեծերի դէմ և մանաւանդ կառավարութեան կամ հասարակութեան պաշտօնատար անձանց դէմ, խստութիւն և անհնազանդութիւն մշակաց իրանց տիրոջներին. ծնողաց անհնազանդութիւն և անպատուութիւն և ոչ տալ նրանց կերակուր, հաքուստ և օգնութիւն (օժանդակութիւն) մանաւանդ ծերութեան և հիւանդութեան ժամանակ: գ. Յանցանքներ՝ որոնք պարունակում են իրանց մէջ գայթակղութիւն և վատ վարք, այն է՝ արբեցութիւն, շռայլութիւն և առհասարակ էնպիսի յանցանքներ՝ որոնք քաղաքավարութեան և լաւ բարքի

благопристойности и чистотѣ нравовъ. — Въ случаяхъ, когда виновные во всѣхъ сихъ проступкахъ заслуживаютъ наказанія наибольшаго противъ предоставленнаго власти Сельскаго Старшины, сей послѣдній отсылаетъ ихъ для сужденія въ Сельскій Судъ (ст. 40).

28. Сельскій Старшина обязанъ, при исполненіи дѣлъ особой важности, именно: при производствѣ личныхъ взысканій какъ полицейскихъ, такъ и налагаемыхъ Сельскимъ Судомъ или Сходомъ, при всякомъ обыскѣ въ крестьянскомъ домѣ или строеніи, при всякомъ задержаніи или взятіи подъ арестъ, при приѣмѣ отъ сборщика и расходованіи общественныхъ денегъ, — непременно приглашать двухъ свидѣтелей, преимущественно изъ стариковъ сельскаго общества. То-же правило, по возможности, соблюдается и при предварительномъ дознаніи по проступкамъ и преступленіямъ.

Примѣчаніе. Въ случаѣ малолюдства сельскаго общества, или когда въ селеніи остается на лицо мало крестьянъ, Старшинѣ дозволяется требовать на сей предметъ свидѣтелей изъ ближайшихъ сельскихъ обществъ.

29. *Помощники Старшины* исполняютъ всѣ приказанія Старшины и, сверхъ сего, не ожидая прика-

ընդէմեն. — Եթէ պատահի՝ որ յանցաւորները էս յանցանքների մէջ արժանի են աւելի մեծ պատժի, քան թէ Տանուտէրը իրաւունք ունի պատժելու, էն ժամանակ Տանուտէրը զրկում է նրանց քննելու համար Շինական Ղատարանը (յօդ 40):

28. Տանուտէրը պարտական է մէկ նշանաւոր գործ կատարելուց, այն է՝ երբ որ մէկ գիւղականից իրանից է պահանջում պօլիցիական տուգանք կամ էն տուգանքը, որն որ Շինական Ղատարանի կամ Ժողովի վճիռով է գիւղականի վրայ դրված, գիւղականի տունը կամ շինութիւնը ամէն անգամ քրքրելու ժամանակը. ամէն անգամ մէկին բռնել տալու ժամանակը. հարկ հաւաքողից փող ըստանալու և հասարակական փողերու ծախս անելու ժամանակը, անպատճառ երկու վկայ հրաւիրէ՝ էդ վկաները աւելի շինական հասարակութէնի ծէրերից ընտրելով: Միևնոյն կանոնը, ինչքան կարելի լինի, պիտի պահպանէ և մէկ յանցանքի կամ չարագործութէնի պատճառով առաջուց հարցուփորձ անելու ժամանակը:

Օրանօթութիւն: Իսկ եթէ մէկ գիւղի մէջ քիչ մարդ (սակաւամարդ) ըլի, կամ նրա բնակիչներիցը գիւղի մէջ քիչ մարդ ֆնացած ըլի, Տանուտէրը կարող է էստուր համար վկաներ մօտիկ շինական հասարակութիւններից պահանջել:

29. Տանուտէրի Օգնականները կատարում են Տանուտէրի ամէն հրամանները, բացի էստուրը, առանց նրա հրա-

заній, обязаны содѣйствовать ему въ исполненіи всѣхъ его обязанностей. Тамъ, гдѣ Помощники Старшины избраны отъ малолюдныхъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, въ составъ сельскаго общества входящихъ, Помощники Старшины употребляются Старшиною преимущественно по дѣламъ селеній или частныхъ крестьянскихъ обществъ, ихъ избравшихъ.

30. На лицо, исполняющее обязанности *сборщика податей* (примѣч. къ ст. 6), возлагаются:

1) взиманіе лежащихъ на крестьянахъ податей и всякихъ установленныхъ денежныхъ сборовъ, а также недоимокъ по симъ сборамъ;

2) веденіе счетовъ полученнымъ деньгамъ;

3) наблюденіе за бездоимочнымъ взносомъ, отъ cadaго дыма, слѣдующихъ съ него платежей;

4) храненіе поступившихъ съ крестьянъ податей и сборовъ, впредь до представленія ихъ кому слѣдуетъ, въ томъ мѣстѣ и тѣмъ порядкомъ, которые будутъ опредѣлены Сельскимъ Сходомъ;

5) внесеніе, въ существующемъ порядкѣ, въ Уѣздное Казначейство податей и сборовъ и полученіе установленныхъ въ сдачѣ оныхъ квитанцій;

6) представленіе Сельскому Сходу отчета въ поступившихъ отъ крестьянъ суммахъ;

7) представленіе Сельскому Сходу о неплательщикахъ, для принятія мѣръ ко взысканію съ нихъ недоимокъ, и

մանին սպասելու, պարտաւոր են նրան իր ամէն պարտաւորութիւնները կատարելումը օգնական լինել: Ինչտեղ Տանուտէրի () գնականները ընտրուած են սակաւամարդ գիւղերից կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից, որոնք մէկ շինական հասարակութիւն են բաղկացնում, էնտեղ Տանուտէրը իր () գնականներուն պէտք է ածում էն գիւղերու կամ մասնաւոր գիւղականների հասարակութիւններու գործքերու համար, որոնք նրանցը ընտրել են:

30. Հարկ հաւաքողի (ծանօթ. 6 յօդուածի) պարտաւորութիւնները են՝

1). գիւղականների վրայ դրուած հարկերը և ամէն կերպի նշանակած փողերը, նմանապէս նրանց վրայ մնացած ապառիկները (քեասիր) պահանջել:

2). ստացած փողերու հաշիւը պահել.

3). վրահասու լինել որ ամէն ծուխ լիովին հատուցանէ իւր տալացուն:

4). գիւղականներից տուն եկած՝ թէ թագաւորական թէ թեմական հարկերը պահել էնտեղ և էն կարգով, ինչպէս որ Շինական Ժողովը կրնանակէ, մինչև որ էն հաւաքած փողը ումը որ պէտքն է հասցնուի:

5). Վաւառական Վանձարանը, ինչպէս որ կարգն է, հարկը տուն տանել և փողը տալու համար ապահովագիր (կվիտանցիա) ստանալ:

6). գիւղականներիցը տուն եկած փողի հաշիւը տալ Շինական Ժողովին:

7). յայտնել Շինական Ժողովին, թէ հարկը ով չի տուել, և որ էն չըտուողներիցը նրանց վրայ մնացած ապառիկը պահանջուի, և

8) снабженіе всѣхъ домохозяевъ надлежащими удостовѣреніями въ полученіи денегъ, согласно съ принятымъ въ обществѣ порядкомъ.

Примѣчаніе. Отвѣтственность сборщика податей предъ обществомъ окончивается съ представленіемъ имъ отчета (ст. 30, п. 6).

31. Обязанности *остальныхъ должностныхъ лицъ*, какъ то: разсылныхъ, полевыхъ сторожей, смотрителей канавъ и т. п., опредѣляются самимъ названіемъ должностей.

ОТДѢЛЕНІЕ ТРЕТІЕ.

О СЕЛЬСКОМЪ СУДѢ.

I. Составъ Суда.

32. Сельскій Судъ составляютъ Сельскіе Судьи.

33. Сельскіе Судьи избираются Сельскимъ Сходомъ въ такомъ числѣ, какое Сходъ признаетъ необходимымъ.

Примѣчаніе. Сельскіе Судьи могутъ быть избираемы и изъ сельскихъ должностныхъ лицъ.

34. Присутствіе Сельскаго Суда должно состоять изъ нечетнаго числа Судей и не менѣе, какъ изъ трехъ. Въ случаѣ отсутствія одного изъ Судей, онъ

8). ամէն կալուածատէր գիւղականներուն, ինչպէս որ հասարակութիւնը կարգ է դրել. ապահովացնել, որ նըրանցից փողը լիովին ստացել է:

Օրանօթութիւն: Հարկ հաւաքողի պատասխանատուութիւնը հասարակութենի առաջը վերջանում է և ժամանակ՝ երբոր կրներկայացնէ հաշիւը. (յօդ. 30, հատ. 6).

31. Թէ մնացած պաշտօնատարներու, այն է՝ գզիրներու, ղօրուղչիներու, ջրպետներու և այլն, պարտաւորութիւնները ինչ են, ցոյց են տալիս հէնց իրանց պաշտօնների աւանդները:

ՀԱՏՈՒՄՆԵՐԻՆԵՐ:

Շինական Ղատարանի վրայ:

I. ԴԱՏԱԲԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒՄՆԵՐԻՆԵՐ:

32. Շինական Ղատարանը կազմվում է Շինական Ղատաւորներից:

33. Շինական Ղատաւորներուն ընտրում է Շինական Ժողովը թւով էնքան, ինչքան որ Ժողովը հարկաւոր համարէ:

Օրանօթութիւն: Շինական Ղատաւորները կարող են ընտրուիլ և շինական պաշտօնատարներից:

34. Շինական Ղատարանի Ատեանը պէտք է կազմուած լինի անգոյգ թուից ղատաւորներից և չի կարող լինել երեքից պակաս: Այլ թէ Ղատաւորներից մէկնումէկը բա-

замѣщается временно, по правилу, указанному въ ст. 58.

II. Вѣдомство и власть Суда

35. Сельскій Судъ вѣдаетъ, на основаніи слѣдующихъ статей, какъ споры и тяжбы между крестьянами, такъ и дѣла по маловажнымъ ихъ проступкамъ.

36. Сельскій Судъ рѣшитъ окончательно: всѣ споры и тяжбы собственно между крестьянами того сельскаго общества, цѣною до *ста* рублей включительно, какъ о движимомъ и недвижимомъ имуществѣ въ предѣлахъ земель, отданныхъ въ надѣлъ или пользованіе крестьянъ, такъ и по займамъ, покупкамъ, продажамъ и всякаго рода сдѣлкамъ и обязательствамъ, а равно и дѣла по вознагражденію за убытки и ущербъ крестьянскому имуществу причиненные.

Примѣчаніе. Сельскому Суду не предоставляется права касаться самыхъ земель отданныхъ въ надѣлъ или пользованіе крестьянъ и отсуждать оныя кому бы то ни было въ частную собственность.

37. Если дѣло превышаетъ сумму сто рублей, или тяжба касается недвижимаго имущества, принадлежащаго крестьянамъ въ собственность, а также,

ցական լինի, նրա ռեզը բռնում է ժամանակաւորապէս նրա փոխանորդը, 58 յօդուածի մէջ նշանակած կանօնով:

II. ԴԱՏԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

35. Շինական Դատարանը քննում է հետեւեալ յօդուածներու վրայ հիմնուելով՝ գիւղականներու մէջ պատահած կռիւները ու վէճերը, նմանապէս նրանց թեթեւ յանցանքներու գործքերը:

36. Շինական Դատարանը վճռում է կտրական միայն իր շինական հասարակութենի գիւղականներու մէջ եղած վէճերը և կռիւները՝ թէ շարժական և անշարժ կայքերի մասին, որոնք գիւղականներու ձեռի տակ եղած, բաժանուած կամ գործածելու համար տուած, հողերու վրայ են, թէ պարտքի, առքի, ծախսի և ամենայն տեսակ պայմանադրութիւններու և կապակցութիւններու մասին մինչև հարիւր մանէթի արժէքով, նմանապէս էնպիսի գործքեր, որոնց համար որ գիւղականները իրանց կայքի փնասուելու կամ պակասելու պատճառով պէտք է վարձատրուին:

Ծանօթութիւն: Շինական Դատարանը չի կարող գիւղականներուն բաժանած կամ գործածելու համար տուած հողերու մէջ խառնուի և տալ էղ հողերը ում որ լինի մասնաւոր սեպհականութիւն:

37. Եթէ գործը հարիւր մանէթից աւելի արժէք ունենայ, կամ վէճը էնպիսի անշարժ կալուածի վրայ ըլի, որն որ՝ գիւղականի սեպհականութիւն ըլի կազմում, նմանապէս

если участвуютъ въ тяжбѣ лица другихъ сельскихъ обществъ, либо вообще другихъ состояній, то, во всѣхъ сихъ случаяхъ, по требованію одной изъ сторонъ, дѣло подлежитъ разсмотрѣнію общихъ судебныхъ учрежденій, на точномъ основаніи законовъ.

38. Независимо отъ сего, окончательному рѣшенію Сельскаго Суда подлежатъ всѣ, безъ ограниченія цѣною иска, между крестьянами споры и тяжбы, которые тяжущіяся стороны, по общему согласію, предоставляютъ рѣшенію Сельскаго Суда. Споры и тяжбы, въ коихъ, кромѣ крестьянъ, участвуютъ и постороннія лица, могутъ быть также, по желанію тяжущихся сторонъ, предоставляемы окончательному рѣшенію Сельскаго Суда.

Примѣчаніе. По всѣмъ дѣламъ, безъ ограниченія ихъ цѣною, если съ оными не соединено преступленія или проступка и не сопряжены пользы малолѣтнихъ и умалишенныхъ, крестьяне какъ одного, такъ и разныхъ сельскихъ обществъ, а равно лица другихъ состояній, могутъ, вмѣсто разбирательства въ Сельскомъ Судѣ, обращаться, по взаимному согласію, къ третейскому, по совѣсти, суду, не стѣсняясь никакими формами, но удостовѣривъ только, особою подпискою, о предоставленіи своего дѣла рѣшенію *такихъ-то* посредниковъ. Рѣшеніе тре-

եթէ վէճի մէջ խառն ըլի կամ ուրիշ շինական հասարակութեան անդամ կամ առհասարակ ուրիշ կարգի անձինք, էն ժամանակը ամէն էս դիպուածների մէջ եթէ մէկնումէկ կողմը պահանջէ, դործը պիտի քննուի օրէնքներու իսկական հիմանց վրայ ընդհանուր դատաստանատների մէջ :

38. Բայ 'ի սրանից Շինական 'Վատարանը կտրական վճռումէ, չըսահմանելով, թէ պահանջումի արժէքը ինչքան պիտի ըլի, գիւղականներու մէջ եղած էն ամենայն կռիւները և վէճերը, որնոր վիճող կողմերը մէկմէկու համաձայնութենով Շինական 'Վատարանին կըյանձնեն վճռելու: Ին կռիւները և վէճերը, որոնց մէջ բաց 'ի գիւղականները՝ մասնակից են և օտար անձինք, կարող են նմանապէս, եթէ վիճող կողմերը ցանկանան, կտրական վճռուիլ Շինական 'Վատարանի մէջ:

Օրինակ թուիլին: Ին ամենայն գործքերը, չըսահմանելով նրանց արժէքը, որոնց մէջը խառը չեն յանցանքներ, և որոնց հետ կապուած չէ թերահասներու և մտքից էլածներու օգուտը, գիւղականները թէ մի և նոյն շինական հասարակութեանից, թէ զանազան հասարակութիւններից ըլին, նմանապէս և ուրիշ կարգի անձինք, կարող են մէկմէկու համաձայնութենով Շինական 'Վատարանի մէջ քննել տալու տեղ՝ միջիմարդկերանց խղճմտանքի դատաստանով (մէդիատորներով) վճռել տալ, որ ձևով էլ որ ուղենան, բայց առանձին ձեռագրով պիտի հաւատարմացնեն, որ վճռելու համար յանձնել են իրանց դործը էս ու էս մարդկերանցը: Իսպիսի դիպուած-

тейскаго суда въ сихъ случаяхъ составляет-
ся, объявляется тяжущимся и приводится
въ исполненіе тѣмъ-же порядкомъ, какой
установленъ для рѣшеній самаго Сельскаго
Суда (ст. 49 и 50). Никакія жалобы на рѣ-
шеніе третейскаго суда нигдѣ не принима-
ются.

39. Сельскій Судъ разбираетъ и приговариваетъ
къ наказанію крестьянъ, принадлежащихъ къ сель-
скому обществу, за маловажные проступки, когда
онѣ совершены въ предѣлахъ самого сельскаго об-
щества противъ лицъ, принадлежащихъ къ тому же
состоянію и безъ участія лицъ другихъ состояній,
а также, когда означенные проступки не находятся
въ связи съ уголовными преступленіями, кои подле-
жатъ разсмотрѣнію общихъ судебныхъ учрежденій.
Если въ совершеніи проступка участвуютъ крестья-
не, принадлежащіе къ другому сельскому обществу,
то виновныхъ приговариваетъ къ наказанію Судъ
того сельскаго общества, въ предѣлахъ коего про-
ступокъ совершенъ.

Примѣчаніе 1. Маловажные проступки противъ
лицъ, подлежащіе разбирательству Сельска-
го Суда, суть слѣдующіе: а) проступки про-
тивъ *личной безопасности*: порча разными
вредными веществами воды въ рѣчкахъ, ка-
навахъ и колодезяхъ, продажа испорчен-

ների մէջ միջի մարդկերանց դատաստանը վճիռ է
դնում, ու էն վճիռը յայտնվում է վեճող կողմերուն
և գործ է դնվում էն կարգով, որ կարգով որ գործ
է դնվում Շինական Վատաստանի վճիռը (յօդ.
49 և 50): Միջիմարդկերանց դատաստանի վճռի
վրայ էլ ոչ մէկ տեղ գանգատ անել չէ կարելի:

39. Շինական Վատարանը դատում է ու պատժի տակն
է գցում իր շինական հասարակութէնի գիւղականներուն թե-
թե յանցանքների համար, երբ որ էն յանցանքը գործել է
գիւղացին մի և նոյն շինական հասարակութէնի շրջանի մէջ
էն մարդկանց դէմ, որոնք մի և նոյն կարգիցն են, և եթէ էն
յանցանքի մէջ մասնակից չեն եղել ուրիշ կարգի անձինք,
նմանապէս եթէ յիշած յանցանքները չեն կապուած քրէական
յանցանքների հետ, որոնք պիտի ընդհանուր դատաստանա-
տներումը քննուին: Եթէ մէկ յանցանք գործելումը մաս-
նակից լինին ուրիշ շինական հասարակութէնի գիւղականներ,
էն ժամանակը յանցաւորներուն դատապարտում է էն շինական
հասարակութէնի Վատարանը, որ տեղ որ յանցանքը գոր-
ծուել է:

Մասնութութիւն 1: Թեթե յանցանքներ մարդկե-
րանց դէմ, որոնք պատկանում են Շինական Վա-
տարանի դատողութեան՝ հետևեալքնեն՝ ա. յան-
ցանքներ անձանց ապահովութեան դէմ, այն է՝
ապականել զանազան փնասակար բաներով ջուրը գե-
տերի, ջրանցքների և ջրհորների մէջ, խարաբ էլած
ուտելիքը ծախել, ջրի մեծանալու, կրակի և ու-

ныхъ съѣстныхъ припасовъ, неподача просимой помощи при наводненіи, пожарѣ и тому подобномъ происшествіи, обида словомъ въ церкви и мечети и общенародно, ударъ другаго рукою, ногою, палкою или инымъ подобнымъ орудіемъ, безъ причиненія увѣчья; б) проступки противъ *права на имущества*: злоумышленная запашка или поправа чужаго поля, порча забора, изгороди и тому подобнаго, употребленіе при продажѣ иныхъ аршиновъ, вѣсовъ или мѣръ, а не тѣхъ, кои установлены закономъ, обмѣръ и обвѣсъ, необъявленіе о забѣглomъ скотѣ изъ другихъ селеній и намѣреніе при этомъ воспользоваться чужой собственностію, необъявленіе объ имуществѣ завѣдомо краденomъ, необъявленіе о находкѣ чужой вещи, платья или денегъ, злоумышленная растрата работникомъ или прикащикомъ хозяйскаго имущества, воровство-кража и воровство-мошенничество, когда цѣна краденаго или присвоеннаго обманомъ не превышаетъ *тридцати* рублей и когда сіе учинено въ первый или второй разъ, безъ всякихъ увеличивающихъ вину обстоятельствъ.

Примѣчаніе 2. Лица другихъ состояній либо другихъ обществъ, противъ коихъ совершены крестьянами проступки, могутъ, буде поже-

րիշ էսպէս պատահմունքներու ժամանակը եթէ խնդրեն օգնութիւն չը հասցնել, եկեղեցիի և մըզկըթի մէջ կամ մարդկերանց առջևը ուրիշին խօսքով բէղամաղ անել, ձեռքով, ոտով, փայտով կամ ուրիշ էսպէս դործով, առանց պատճառելու վընաս, ուրիշին խփել: Բ. Յանցանքներ կայքերի վերայ իրաւունքի դէմ, այն է՝ ուրիշի տափը չար մտքով վարել կամ արածացնել, ցանկերի և ուրիշ էնպիսի բաների փչացնել, առուտուրի ժամանակը օրէնքով կարգուած գազերի, կշիռների, կամ չափերի տեղ ուրիշները գործածել, չափելու և կշռելու մէջ խաբել, ուրիշ շէնքերից փախած անասունների մասին չը յայտնել էն մտքով՝ որ իրան մնայ, չը յայտնել եթէ ինքը գիտենայ գողացած կայքերի վերայ, չը յայտնել ուրիշի ապրանքի, շորի կամ փողի գտնելը, մշակները կամ գործակալները իրանց տիրոջ կայքերը չար մտքով մըսխելը, ծածուկ գողութիւն և գողութիւն խաբելով, եթէ գողացած կամ խաբէութենով սեպհականաւ բանի արժէքը երեսուն մանէթից աւելի չէ և եթէ էս գողութիւնը արած է առաջին կամ երկրորդ անգամ և չունի էնպիսի հանգամանքներ՝ որոնք աւելացնում են յանցանքը:

Ծանօթութիւն 2: Ինչ ուրիշ կարգի կամ ուրիշ հասարակութենի անձինք, որոնց դէմ գիւղականները յանցանք են գործել, կարող են, եթէ կամենան, բաւականութիւն պահանջել կամ տեղական Շինական Ղատարանի կամ ընդհանուր դատաստանատների մէջ:

лаютъ, отыскивать слѣдующаго имъ удовлетворенія въ мѣстномъ Сельскомъ Судѣ, или въ общихъ учрежденіяхъ.

40. Сельскій Судъ властенъ, по маловажнымъ проступкамъ (ст. 39), приговаривать виновныхъ: къ общественнымъ работамъ до *шести* дней, или къ денежному взысканію до *трехъ* рублей, или къ аресту до *семи* дней. Назначеніе рода и мѣры наказанія за каждый проступокъ предоставляется усмотрѣнію самого Суда.

Примѣчаніе. Независимо отъ наказанія, назначаемого Сельскимъ Судомъ, по тѣмъ проступкамъ, коими нанесенъ чужой собственности вредъ или убытокъ, какъ съ предвзятымъ намѣреніемъ, такъ и безъ намѣренія, виновный долженъ вознаградить владѣльца соотвѣтственно вреду и убытку.

41. Налагаемая какъ Сельскимъ Судомъ, такъ и Сельскимъ Старшиною денежная взысканія (ст. 27 и 40), обращаются въ сельскую общественную кассу.

Примѣчаніе. Денежный штрафъ, по статьѣ 40 налагаемый, обращается въ пользу общественной кассы того сельскаго общества, гдѣ производился судъ, не исключая и тѣ случаи, когда виновный принадлежитъ къ другому сельскому обществу.

40. Շինական Ղատարանը իրաւունք ունէ թեթե յանցանքներու համար (յօդ. 39) յանցաւորներուն դատապարտելու՝ կամ հասարակական մշակութեանը մինչև վեց օրով, կամ փողի տուգանքի մինչև երեք մանէթի, կամ նրանցը մինչև եօթը օրով բռնել տայ: Եւ մէկ յանցանքի համար ինչ տեսակ ու ինչ չափ տուգանք ու պատիժ պիտի նշանակուի, կախած է Շինական Ղատարանի բարեհաճութենից:

Ծանօթութիւն: Բացի էն պատժից՝ որն որ նշանակում է Շինական Ղատարանը էնպիսի յանցաւորներին, որոնք իրանց յանցանքովը նպատակաւ կամ առանց նպատակի պատճառեցին ուրիշի սեպհականութեանը փնաս կամ զարար, պարտական են ևս վարձատրել կալուածատէրին զարարի և փնասի համեմատ:

41. Ին փողի տուգանքը, որնոր պիտի պահանջուի կամ Շինական Ղատարանի վճռով կամ Տանուտէրի իրաւունքով (յօդ. 27 և 40), մտնում են հասարակական գանձը:

Ծանօթութիւն: Ին փողի տուգանքը, որնոր 40 յօդուածի զօրութենով պիտի պահանջուի, մտնում է էն շինական հասարակութենի գանձը, որտեղ որ դատաստանը է եղել, թէպէտ և յանցաւորը ուրիշ շինական հասարակութենիցն էլ ըլի:

42. Приговоры Сельскаго Суда по проступкамъ, подлежащимъ его разсмотрѣнію, считаются окончательными.

III. Порядокъ производства и рѣшенія дѣлъ.

43. Сельскій Судъ собирается, по возможности и удобству, въ свободные отъ сельскихъ работъ дни; въ случаѣ же нужды, созывается Сельскимъ Старшиною и въ другіе дни.

44. Сельскій Судъ входитъ въ разборъ споровъ и тяжбъ не иначе, какъ по жалобѣ истца. Въ разборъ проступковъ онъ входитъ:

1) по жалобѣ обиженнаго или его родителей или опекуна, буде обиженный еще не достигъ совершеннолѣтія;

2) по требованію Сельскаго Старшины, или Помощниковъ Старшины, и

3) по извѣщенію того, кто былъ свидѣтелемъ проступка, если обиженный не можетъ самъ принести жалобы.

45. Сельскій Старшина и Помощники его не должны вмѣшиваться въ дѣла Сельскаго Суда и присутствовать при ихъ обсужденіи, если они не состоятъ, съ тѣмъ вмѣстѣ, по законному избранію, и въ званіи Сельскихъ Судей (примѣч. къ ст. 33).

42. Շինական Վատարանից դրած դատավճիռը էն յանցանքներու համար, որոնք Վատարանի քննութեանը են պատկանում, պիտի վերջացրած համարած:

III. ԴԱՏԱՍԵՐՆ ԸՆԵՆՈՒ ԿԼԵԳԻԸ ԵՒ ԳՈՐԾՔՆԵՐՈՒ ՎՃՌՆԵԼԸ:

43. Շինական Վատարանը կազմվում է՝ հանգամանքին ու յարմարութենին նայելով շինական գործերից ազատ օրերը: Իսկ եթէ հարկաւոր լինի, Տանուտէրը կարող է դատաստան կազմել տայ և ուրիշ օրերը:

44. Շինական Վատարանը քննում է վէճը էն ժամանակ երբ որ գանգատատէրը առաջէ դնում իր պահանջմունքը: Յանցանքներ քննում է Վատարանը էն ժամանակ՝

1). երբոր գանգատ է անում զրկուածը (զըբնածը), կամ նրա ծնողքը կամ խնամակալը, եթէ էն զրկուածը հասակը հասած չէ:

2). երբոր դատաստան պահանջէ Տանուտէրը կամ նրա ()գնականը.

3). երբ որ յանցանք գործելուց մէկը վկայ է եղել, և էն վկայն իմաց է անում, եթէ ինքը զրկուածը չըկարողանայ գանգատ անել.

45. Տանուտէրը և նրա ()գնականները չըպիտի խառնուին Շինական Վատարանի գործքերու մէջ և ոչ էլ ներկայ գտնուին Վատարանի խորհուրդի ժամանակը, եթէ նրանք Շինական Վատարանը լինելու համար չեն օրինաւոր ձևով ընտրուած (ծանօթ. 33 յօդ.):

46. Всѣ дѣла въ Сельскомъ Судѣ производятся словесно.

47. При разсмотрѣніи тяжёбнаго дѣла въ Сельскомъ Судѣ, Судьи, по выслушаніи тяжущихся сторонъ, стараются склонить ихъ къ примиренію. Если стороны примирились, то должны, въ то-же время, объявить, что одна уступаетъ или чѣмъ вознаграждаетъ другую, и какимъ образомъ должно послѣдовать удовлетвореніе. Если тяжущіяся стороны не пойдутъ на мировую сдѣлку, то Судъ рѣшить дѣло либо на основаніи заявленныхъ въ Сельскомъ Судѣ сдѣлокъ и обязательствъ, если таковыя были заключены между спорящими сторонами, либо, при отсутствіи таковыхъ сдѣлокъ, на основаніи мѣстныхъ обычаевъ и правилъ, принятыхъ въ крестьянскомъ быту.

Примѣчаніе 1. По тяжёбнымъ дѣламъ мусульманъ, подлежащимъ, по существу своему, вѣдомству Сельскаго Суда, Судъ обязанъ самъ постановить рѣшеніе въ порядкѣ въ ст. 47 указанномъ, не отсылая тяжущихся въ шаріатъ.

Примѣчаніе 2. При Сельскомъ Судѣ ведется для записыванія сдѣлокъ и договоровъ въ ономъ заявляемыхъ книга, которою Судъ снабжается ежегодно, за шнуромъ, печатью и скрѣпою, по распоряженію Начальника губерніи. Въ сію книгу вносятся всякаго рода

46. Շինական Ղատարանի մէջ ամենայն գործքերը կատարվում են բերանացի:

47. Եթէ Շինական Ղատարանի մէջ մէկ վէճ է քրննվում, Ղատարանները, երբ որ լսեցին երկու վիճող կողմերու գանգատները, աշխատում են որ նրանցը հաշտեցնեն: Եթէ վիճող կողմերը հաշտուեցան, էն ժամանակը նրանք պարտական են յայտնելու, որ նրանցից մէկը խաթր է անում մէկէլին, կամ թէ ի՞նչով է բաւականացնում, կամ ի՞նչպէս պիտի բաւականացնէ միւս կողմին: Իսկ եթէ վիճող կողմերը չըհաշտուեցան, էն ժամանակը Ղատարանը գործը վճռում է՝ կամ հիմնուելով Շինական Ղատարանի մէջ տուն բերած պայմանադրութիւններու ու կապակցութիւններու վրայ, եթէ էսպիսի պայմանադրութիւններ եղած են եղել վիճող կողմերու մէջ. կամ եթէ էդպիսի պայմանադրութիւններ նրանց մէջ չեն եղել, հիմնուելով գիւղականներու մէջ եղած տեղական սովորութիւններու ու կանոններու վրայ:

Օրինակ թուութիւն: 1. Եթէ թուրքաց մէջ եղած վէճերը իր բովանդակութենով պատկանում են Շինական Ղատարանի տեսչութեանը, էն ժամանակ Ղատարանը պարտական է ինքը 47 յօդուածի մէջ նշանակած կանոնով վճիռ դնէ:

Օրինակ թուութիւն: 2. Շինական Ղատարանի մէջ մէկ դավթար է ըլլում, որնոր ժապաւինած, մուհրը դրած և ստուգած Սահանգապետի կարգադրութենով յանձնվում է ամէն տարի Ղատարանին: Ես դավթարի մէջը պիտի գրուին էն ամենայն տեսակ պայմանադրութիւնները և կապակցութիւնները (որոնց

сдѣлки и обязательства (на суммы не выше *трехъ сотъ* рублей), заключенныя крестьянами, какъ между собою, такъ равно съ посторонними лицами, когда такія сдѣлки и обязательства словесно объявлены въ присутствіи не менѣе двухъ свидѣтелей и подписаны обѣими договаривающимися сторонами, или, по просьбѣ ихъ, кѣмъ-либо другимъ, за неумѣніемъ грамотѣ. Записи, внесенныя въ сію книгу, а равно выдаваемые съ нихъ засвидѣтельствованныя копіи, имѣютъ, въ случаѣ спора, силу судебного доказательства.

Примѣчаніе 3. Крестьянамъ, которые того пожелаютъ, предоставляется свидѣтельствовать духовныя свои завѣщанія о недвижимомъ и движимомъ ихъ имуществѣ, цѣною не выше *ста* рублей, въ Сельскомъ Судѣ, коему они подвѣдомственны, съ соблюденіемъ при этомъ слѣдующаго порядка: а) духовное завѣщаніе должно быть словесно объявлено самимъ завѣщателемъ въ Сельскомъ Судѣ, въ присутствіи Сельскихъ Судей и не менѣе двухъ свидѣтелей; б) по таковомъ объявленіи, завѣщаніе записывается въ книгу сдѣлокъ и договоровъ (примѣч. 2 къ ст. 47). Подъ сею записью сперва подписываются завѣщатель и свидѣтели, въ случаѣ же не-

արժողութիւնը երեք հարիւր մանէթից աւելի չը-
պիտի լինի), որնոր դրել են գիւղականները կամ
իրանց մէջ կամ օտար մարդկերանց հետ, երբոր էս-
պիտի պայմանադրութիւնները բերանացի յայտնել
են գոնեայ երկու վկաներու առաջ, և երբոր էս
պայմանադրութիւններու վրայ երկու կողմիցն էլ
ձեռք են քաշել՝ կամ իրանք պայման կապողները
կամ՝ եթէ իրանք գրել չեն գիտացել, նրանց խըն-
դիրքով ուրիշները: Եւ դավթարի մէջ գրածները
և նրանց վաւերացրած օրինակները, եթէ վէճ պատա-
հի, դիվանական փաստի զօրութիւն ունին (օրինա-
ւոր սաբութ են դառնում):

Օրինութիւն: 3. Գիւղականները՝ որոնք կուգե-
նան իրանց կտակները անշարժ և շարժական կայքերի
մասին, եթէ սրանց արժողութիւնը հարիւր մանէ-
թից աւելի չէ, կարող են հաստատել մերձաւոր Շի-
նական Վատարանի մէջ՝ կատարելով հետևեալ կա-
նոնները՝ ա. կտակը ինքը կտակարարը բերանացի
պէտք է յայտնի Շինական Վատարանի մէջ Շի-
նական Վատաւորների և ոչ պակաս երկու վկանե-
րու առջև. բ. էսպէս յայտնելուց յետոյ կտակը
գրվում է պայմանադրութիւններու և կապակցու-
թիւններու դավթրումը (2, ծանօթ. 47 յօդուածի):
Եւ դավթարի մէջ գրուածի տակը ձեռք է քաշում
առաջ կտակարարը և վկանները, իսկ եթէ նրանք
գրել չիմանան, նրանց խնդիրքովը, ուրիշները՝ և
յետոյ ներկայ գտնուող Շինական Վատաւորները.
գ. սրանից յետոյ կտակարարին տալիս են դավթա-

умѣнія ихъ грамотѣ, другія, по ихъ просьбѣ, лица, а потомъ и бывшіе при явкѣ завѣщанія Сельскіе Судьи; в) за тѣмъ выдается завѣщателю точная со всего что вписано въ книгу выпись за подписью наличныхъ Сельскихъ Судей и за печатью сельскаго управленія. Выписи эти имѣютъ, въ случаѣ спора, силу судебного доказательства воли завѣщателя, если признаются дѣйствительными, т. е. неподложными.

48. Въ дѣлахъ о проступкахъ, если Сельскій Судъ найдетъ недостаточными показанія лицъ причастныхъ къ дѣлу, то для приведенія онаго въ ясность онъ можетъ самъ производить дознанія въ присутствіи двухъ или болѣе свидѣтелей изъ мѣстныхъ крестьянъ-домохозяевъ.

49. Рѣшенія и приговоры Сельскаго Суда составляются письменно и объявляются тяжущимся и причастнымъ къ дѣлу лицамъ, въ присутствіи Суда. Тяжущимся, по желанію ихъ, выдаются копіи съ рѣшеній.

Примѣчаніе. За выдаваемые копіи какъ съ рѣшеній Сельскаго Суда, такъ и съ записей изъ книги сдѣлокъ и договоровъ (ст. 47, примѣч. 2 и 3), взимается плата не выше *сорока* коп. съ листа на покрытіе расходовъ по письмоводству.

րի մէջ գրածի օրինակը՝ ներկայ գտնւող Շինա-
կան Ղատաւորների ստորագրութենով (ձեռք քա-
շած) և Շինական Վառաժարութենի մուհրը գրած:
Եւ օրինակները, եթէ վէճ պաւասի, ունին դիվանա-
կան փաստի զօրութիւն իբրև կտակարարի կամք,
եթէ միայն սուտ օրինակներ չեն լինի:

48. Յանցանքներու քննելու ժամանակը եթէ Շինա-
կան Ղատարանը տեսնէ, որ յանցանքի մէջ մասնակից եղած-
ներու ցոյց տուածը բաւական չէ, կարող է, գործը աւելի
բացելու ու պարզելու համար, էն գիւղի կալուածատէր գիւ-
ղականներիցը ջոգած երկու կամ աւելի վկաներու առջևը ին-
քը հարց ու փորձ անէ:

49. Շինական Ղատարանի վճիռները և դատավճիռ-
ները շինվումեն գրաւոր և յայտնվումեն Ղատաւորներու ներ-
կայութեամբ վիճող և գործքի մէջ մասնակից եղած մարդ-
կանցը: Եթէ վիճող կողմերը կամենան, կարող են վճռի օրի-
նակը ստանալ:

Ծանօթութիւն: Շինական Ղատարանի վճռի և
պայմանադրութիւններու դալթրի մէջ գրուածքի
օրինակներու համար (յօդ. 47. ծանօթ. 2 և 3.)
պիտի վճարուի թաբախից քառասուն կոպէկ գրա-
դրութեան ձախսը ծածկելու համար:

50. Рѣшенія и приговоры Сельскаго Суда, какъ по спорамъ и тяжбамъ, такъ и по проступкамъ, приводятся въ исполненіе Сельскимъ Старшиною или Помощниками Старшины — въ послѣднемъ случаѣ, подъ наблюденіемъ Старшины и за общео ихъ отвѣтственностію.

ГЛАВА ТРЕТІЯ.

О ПОРЯДКѢ НАЗНАЧЕНІЯ И УДАЛЕНІЯ СЕЛЬСКИХЪ ДОЛЖНОСТНЫХЪ ЛИЦЪ, ИХЪ ПРЕИМУЩЕСТВАХЪ И ОТВѢТСТВЕННОСТИ.

ОТДѢЛЕНІЕ ПЕРВОЕ.

О ПОРЯДКѢ НАЗНАЧЕНІЯ И УДАЛЕНІЯ ДОЛЖНОСТНЫХЪ ЛИЦЪ.

51. Изъ должностей сельскаго общественнаго управленія, однѣ замѣщаются по выбору, а другія по усмотрѣнію общества, могутъ быть замѣщаемы или по выбору, или по найму.

52. По выбору замѣщаются слѣдующія должности:

- 1) Сельскаго Старшины;
- 2) Помощниковъ Старшины тамъ, гдѣ они полагаются (ст. 6), и
- 3) Сельскихъ Судей.

Примѣчаніе. Въ томъ сельскомъ обществѣ, которое, по распоряженію высшаго начальства,

50. Կռուի, վէճի, յանցանքի համար Շինական Ղա-
տարանից դրած վճիռներուն ու դատավճիռներուն պիտի կա-
տարուամբ տան՝ Տանուտէրը կամ Տանուտէրի Օգնականները,
ու եթէ էդ կատարուամբ Տանուտէրի Օգնականները տալիս
ըլին, պէտք է որ ինքը Տանուտէրն էլ վրահասու լինի, և
պատասխանատուութիւնը ընկնումէ երկուսի վրայ:

ԳԼՈՒԽ ԵՐԲՈՐԴ:

Շինական պաշտօնատարներու նշանակելու ու հեռացնելու
կարգը, նրանց արտօնութիւնները և պատասխանատուութիւնը:

ՀԱՏՈՒՄԻ ԵՄ ԵՌԱՋԻՆ:

Պաշտօնատարներու նշանակելու ու հեռացնելու կարգը:

51. Շինական պաշտօնատարներից մէկ քանիսին ընտ-
րումէ հասարակութիւնը, միւսներուն՝ ինչպէս որ հասարա-
կութիւնը բարեհաճի, կամ ընտրումէ կամ վարձու է բռնում:

52. Հասարակութենի ընտրութենով նշանակվում են յե-
տևեալ պաշտօններու մէջ՝

- 1) Տանուտէրը,
 - 2). Տանուտէրի Օգնականները էնտեղ, որտեղ որ
նրանք լինելու են (յօդ. 6). և
 - 3). Շինական Ղատաւորները:
- Ծանօթութիւն: Եթէ մէկ շինական հասարակու-
թիւն իշխանութենի կարգադրութենով անվայելուչ

будетъ лишено, за неблаговидные дѣйствія и поступки, права выбора Сельскаго Старшины или съ тѣмъ вмѣстѣ и другихъ должностныхъ лицъ, назначеніе и смѣна всѣхъ сихъ должностныхъ лицъ предоставляется Начальнику губерніи.

53. Прочія должностныя лица, какъ то: разсылныя, полевые сторожа, смотрители канавъ и т. п., назначаются, по усмотрѣнію сельскаго общества, либо по выбору, либо по найму. Въ послѣднемъ случаѣ могутъ быть назначаемы и постороннія лица хорошаго поведенія.

54. Въ должности, замѣщаемыя по выбору, не могутъ быть избираемы:

- 1) лица моложе двадцати пяти лѣтъ;
- 2) люди, тѣлесно наказанные по суду или оставленные судомъ въ подозрѣніи, а также состоящіе подъ судомъ и слѣдствіемъ, и завѣдомо развратнаго поведенія.

При этомъ Сельскій Старшина, Помощники его и Сельскіе Судьи выбираются преимущественно изъ крестьянъ-домохозяевъ.

55. Сельскій Старшина и Сельскіе Судьи избираются Сельскимъ Сходомъ.

56. Помощники Старшины избираются также Сельскимъ Сходомъ. Но въ сельскихъ обществахъ,

գործերի և յանցանքների համար զըկուած լինի իրաւունքից Տանուտէրին և կամ ուրիշ պաշտօնատարներին ընտրելը, էն ժամանակ էս պաշտօնատարներուն պաշտօնի մէջ նշանակելու և արձակելու իրաւունքը յանձնվումէ Նահանգապետին:

53. Միւս պաշտօնատարները, այն է՝ գզերները, ղորուղչիները, ջրպետները և այլն, նշանակվումեն իրանց պաշտօնների մէջ, ինչպէս որ հասարակութիւնը բարեհաճի՝ կամ ընտրութեանով կամ վարձու: Աթէ նրանցը վարձու բռնել բարեհաճի հասարակութիւնը, կարող է նա էդ պաշտօններու համար և օտար բայց լաւ վարքի մարդկերանցը վարձել:

54. Շինական մէկ պաշտօնի մէջ նշանակելու համար չէ կարելի ընտրել՝

1). նրանցը, որոնք դեռ քսանուհինգ տարեկան չեն.

2). էն մարդկերանցը, որոնք դատաստանի վճռով րօզգով ծէծած կամ նկատողութեան տակն են եղել, նմանապէս նրանցը, որոնք դատաստանի ու քննութեան տակն են, և որոնց վատ վարքը յայտնի է:

Տանուտէրը, նրա ()գնականները աւելի պիտի կալուածատէր գիւղականներից ընտրուին:

55. Տանուտէրին և Շինական Ղատաւորներուն ընտրումէ Շինական ժողովը:

56. Տանուտէրի ()գնականներուն ընտրումէ նմանապէս Շինական ժողովը: Բայց էն շինական հասարակութիւննե-

которыя состоятъ изъ малолюдныхъ селеній, либо изъ частныхъ крестьянскихъ обществъ, Помощники Старшины избираются частными сходами сихъ селеній и сихъ обществъ (ст. 21), изъ числа принадлежащихъ къ онымъ крестьянъ. Частные сходы избираютъ Помощниковъ Старшины тѣмъ самымъ порядкомъ, какимъ общій Сельскій Сходъ избираетъ лицъ его выбору подлежащихъ.

57. Должностыя лица, назначаемыя по выбору, избираются на три года, исключая сборщика податей, для котораго срокъ службы ограничивается однимъ годомъ; для лицъ-же, служащихъ по найму, срока не устанавливается. Кто отслужилъ положенный срокъ, тотъ можетъ быть избираемъ снова, въ ту же или другую должность, но не иначе, какъ съ его на то согласія.

58. Въ должности Сельскаго Старшины, Сельскихъ Судей и Помощниковъ Старшины избираются по два лица, съ тѣмъ, что одно изъ нихъ назначается для отправленія должности, на которую избрано, а другое для временнаго заступленія мѣста перваго, въ случаѣ его отсутствія, смерти, тяжелой болѣзни, устраненія отъ должности и т. п.

59. Избранный сельскимъ обществомъ въ какую либо должность не можетъ отказываться отъ оной, за исключеніемъ только слѣдующихъ случаевъ:

րու մէջ, որոնք սակաւամարդ գիւղերից կամ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններից են կազմուած, Տանուտէրի Օգնականին ընտրումեն էն գիւղերու կամ հասարակութիւններու մասնաւոր ժողովները (յօդ. 21) իրանց գիւղականներից: Մասնաւոր ժողովները ընտրումեն Տանուտէրի Օգնականներուն միւսնոյն կարգով, որ կարգով որ ընդհանուր Շինական ժողովը ընտրումէ:

57. Լն պաշտօնատարները, որոնք պաշտօնների մէջ ընտրուելով են նշանակվում, երեք տարով են ընտրվում, բաց ՚ի հարկ հաւաքողը, որի ծառայութիւնը մէկ տարով պիտի լինի. բայց էն մարդիկը, որոնք վարձու են ծառայում, նրանց ծառայութեան համար ժամանակ չէ նշանակվում: Ով որ իր ծառայութեան ժամանակը վերջացրել է, կարող է նորից ընտրուիլ մի և նոյն կամ մէկ ուրիշ պաշտօնի համար, եթէ միայն ինքը համաձայնուի:

58. Տանուտէրի, Շինական Ղատաւորների և Տանուտէրի Օգնականների պաշտօններու համար ընտրվումեն երկու երկու մարդ. նրանցից մէկը նշանակվումէ իր պաշտօնի պարտաւորութիւնը կատարելու, իսկ միւսը՝ որ ժամանակաւոր առաջինի տեղը բռնէ, եթէ նա գիւղիցը հեռանայ, կամ մեռնի, կամ սաստիկ հիւանդանայ, կամ եթէ նրան իր պաշտօնից յետ կանգնեցնեն, և այլն:

59. Մէկ պաշտօնի համար շինական հասարակութեանից ընտրուածը էն ժամանակ միայն կարող է չը յանձնառնել պաշտօնը, եթէ հետեւեալ պատճառները առաջ բերէ:

- 1) если ему болѣе шестидесяти лѣтъ;
- 2) если онъ уже прослужилъ по выбору полный срокъ;
- 3) если одержимъ сильными тѣлесными недугами, и
- 4) если, по роду своихъ занятій и хозяйственныхъ дѣлъ, не можетъ имѣть постоянного пребыванія въ сельскомъ обществѣ.

Примѣчаніе. Жалобы неправильно избранныхъ въ должности крестьянъ, имѣющихъ на основаніи сей статьи право отказаться отъ принятія общественной службы, подаются Уѣздному Начальнику.

60. Сельскій Старшина и Сельскіе Судьи утверждаются въ должности, по представленію мѣстнаго Уѣзднаго Начальника, Начальникомъ губерніи.

61. Помощники Старшины утверждаются Уѣзднымъ Начальникомъ непосредственно.

62. Если на незаконность въ производствѣ выборовъ, или на незаконность избранія лица въ одну изъ вышесказанныхъ должностей, послѣдуетъ жалоба Уѣздному Начальнику не далѣе, какъ въ теченіе двухъ недѣль послѣ выборовъ и не менѣе, какъ отъ одной пятой части всего числа домохозяевъ, составляющихъ сельское общество, то Уѣздный Начальникъ входитъ въ разсмотрѣніе законности произведеннаго

- 1). եթէ նա վաթսուն տարեկանից աւելի է:
- 2). եթէ նա մէկ պաշտօն է ունեցել և էն պաշտօնը վարելու ժամանակը թամամացրել է:
- 3). եթէ շատ սաստիկ շարունակ հիւանդութիւն ունի, և
- 4). եթէ էնպիսի դործով է պարապած, կամ էնպիսի տնտեսութիւն ունի, որ շինական հասարակութեան մէջ միշտ մնալ չէ կարող:

Մասնութութիւն: Եթէ մէկը որ և իցէ պաշտօնի համար անկանօն է ընտրուած, և էս յօդուածի զօրութենով նա իրաւունք ունի պաշտօնը չըյանձն առնելու, նա գանգատ է անում Վաւառապետին:

60. Տանուտէրին և Շինական Վատաւորներուն հաստատումէ իրանց պաշտօններու մէջ տեղական Վաւառապետի առաջարկութենով՝ Նահանգապետը:

61. Տանուտէրի Օգնականներուն հաստատումէ ինքը Վաւառապետը:

62. Եթէ ընտրութենի ձևի անկանօն լինելու վրայ կամ մէկին մէկ պաշտօնի համար անկանօն ընտրելու վրայ էն հասարակութենի վրայ կարգած Վաւառապետին գանգատ անուի ընտրութենից յետոյ երկու շաբաթ ժամանակուան մէջ, և երբոր էն գանգատը մէկ շինական հասարակութիւն բաղկացնող ողջ կալուածատէր գիւղականներու հինգ փայից մէկ փայ գիւղականներիցը պակաս չըլինի, էն ժամանակ Վաւառապետը քննում է՝ ընտրութիւնը կանօնաւոր է եղել թէ չէ,

выбора и, по удостовѣреніи въ справедливости жалобы, распоряжается о производствѣ при себѣ новыхъ выборовъ.

63. Сельскіе Старшины, Сельскіе Судьи, а также Помощники Старшины приводятся предварительно къ присягѣ Уѣзднымъ Начальникомъ, и за тѣмъ вступаютъ въ отправленіе своей должности.

64. Сельскій Старшина, въ случаѣ неисправнаго отправленія имъ должности, или замѣченныхъ съ его стороны злоупотребленій, удаляется отъ должности, не иначе, какъ по распоряженію Начальника губерніи. По причинамъ особенно-уважительнымъ, Уѣздный Начальникъ можетъ устранить Сельскаго Старшину временно отъ должности, но на окончательное его удаленіе отъ оной долженъ испросить разрѣшеніе Начальника губерніи. Помощника Сельскаго Старшины, по тѣмъ-же причинамъ, Уѣздный Начальникъ можетъ во все удалить отъ должности собственною властію.

65. Опредѣленіе и увольненіе всѣхъ прочихъ, непоименованныхъ въ ст. 55—64, должностныхъ лицъ предоставляется самому Сельскому Сходу.

ОТДѢЛЕНІЕ ВТОРОЕ.

О ПРАВАХЪ И ЛЬГОТАХЪ ДОЛЖНОСТНЫХЪ ЛИЦЪ.

66. Назначеніе жалованья или инаго вознагражденія лицамъ, служащимъ по выбору или по найму,

և երբոր հաւաստիանում է, որ գանգատը ուղիղ է եղել, կարգադրութիւն է անում, որ իր առջևը նորից ընտրութիւն լինի:

63. Տանուտէրներուն, Շինական Ղատաւորներուն, նմանապէս Տանուտէրի Օգնականներուն Ղաւառապետը առաջ դեռ երդումն է տալ տալի, և յետոյ են նրանք իրանց պաշտօնները մտնում:

64. Տանուտէրին, եթէ նա իր պաշտօնը ճիշտ չըկատարէ, կամ իր իրաւունքը չար գործած է, կարող է յետ կանգնեցնել իր պաշտօնից միայն Նահանգապետը: Առանձին նշանաւոր պատճառներով Ղաւառապետը կարող է Տանուտէրին հեռացնել իր պաշտօնից ժամանակաւոր. բայց բոլորովին նրան իր պաշտօնից յետ կանգնեցնելու համար պէտք է սպասէ Նահանգապետի վճռին: Տանուտէրի Օգնականին մի և նոյն պատճառներով բոլորովին յետ կանգնեցնել իր պաշտօնից կարող է Ղաւառապետը իր իշխանութէնով:

65. Մնացած միւս 55—64, յօդուածներումը յիշած պաշտօնատարներուն պաշտօնի մէջ նշանակելու կամ արձակելու իրաւունքը Շինական Ժողովին է տրուում:

ՀԱՏՈՒՆԾ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Պաշտօնատարներու իրաւունքները ու արտօնութիւնները.

66. Ընտրուած պաշտօնատարներուն կամ վարձու բռնած ծառայողներուն լեղծիկ (ջամագիր) կամ մէկ ուրիշ վար-

предоставляется непосредственному усмотрѣнію сельскаго общества, отъ котораго зависитъ избраніе и наемъ тѣхъ должностныхъ лицъ.

67. Всѣ назначаемыя по выбору должностныя лица, на время ихъ службы, освобождаются, съ семействами своими, отъ всякихъ натуральныхъ повинностей, которыя за нихъ отбываются всѣми прочими членами сельскаго общества.

Примѣчаніе. Крестьяне, занимающіе вообще должности по сельскому общественному управленію, равно какъ и не занимающіе сихъ должностей, въ случаѣ важныхъ заслугъ, представляются къ пожалованію медалями и почетными кафтанами, а для награжденія прочихъ заслугъ ихъ и вообще особенно похвальныхъ дѣйствій устанавливаются похвальные листы.

68. Служащія по выборамъ лица, при отправленіи ими служебныхъ обязанностей, носятъ выданные имъ начальствомъ знаки ихъ должностей.

ОТДѢЛЕНІЕ ТРЕТІЕ.

объ отвѣтственности должностныхъ лицъ.

69. Всѣ присутственныя мѣста и начальствующія лица требованія свои о взысканіяхъ съ Сель-

ձատրութիւն նշանակելը կախուած է էն Շինական հասարակութենի իրան բարեհաճելիցը, որնոր պաշտօնատարներուն ընտրել է կամ վարձել է:

67. Այն էն պաշտօնատարները, որոնք պաշտօնի մէջ նշանակած են ընտրութենով, իրանց ողջ ծառայութեան ժամանակը ազատվումեն, իրանց ընտանիքն էլ հետը, սուրուսատից, բէգարայից ևայլն, որնոր նրանց տեղ պիտի հասարակութենի մէկ էլ անդամները տան:

Օրանօթութիւն: Ան գիւղականները, որոնք Շինական հասարակութեան կառավարութենի մէջ պաշտօններ են կատարում, և նրանք, որոնք թէև պաշտօնի մէջ չըլին, բայց շատ մեծ արժանաւորութիւն ունենան, առաջարկվումեն մէղալ կամ պատուաւոր խալթ ստանալու. իսկ ուրիշ արժանաւորութիւններու կամ ընդհանրապէս գովելի գործքերու համար գովասանական թուղթ է տվում նրանցը:

68. Ընտրուած ծառայողները իրանց պաշտօններու պարտաւորութիւնները կատարելու ժամանակը պէտք է իրանց վրայ քաշարած ունենան կառավարութենից տուած իրանց պաշտօններու նշաններ:

ՀԱՏՈՒՄԻՆԵՐՈՐԴ

Պաշտօնատարներու պատասխանատվութիւնը:

69. Այն դատաստանատները կամ կառավարութեան մարդիկ, ինչոր Տանուտէրից կամ նրա Օգնականներից իրանց

скаго Старшины и Помощниковъ его, по дѣламъ ихъ вѣдомствъ, заявляютъ, по принадлежности, Уѣздному Начальнику, который, по удостовѣреніи въ справедливости требованія, дѣлаетъ, смотря по обстоятельствамъ, надлежащее распоряженіе.

70. За маловажные проступки по должности, Уѣздный Начальникъ подвергаетъ Сельскихъ Старшинъ и Помощниковъ ихъ замѣчаніямъ, выговорамъ, денежному штрафу до *пяти* рублей, или аресту до *семи* дней; когда же за такіе проступки и такимъ взысканіямъ подлежатъ Сельскіе Судьи, то о томъ представляется на усмотрѣніе Начальника губерніи.

Примѣчаніе. Въ тѣхъ случаяхъ, когда Начальникъ губерніи усмотритъ маловажные проступки по должности или нарушеніе обязанностей, со стороны Сельскаго Старшины или Помощника Старшины, онъ можетъ подвергнуть виновнаго замѣчанію, выговору, денежному штрафу или аресту въ размѣрахъ означенныхъ въ ст. 70; по причинамъ же, особенно-уважительнымъ, Начальникъ губерніи имѣетъ право и удалять временно означенныя лица отъ должности, предлагая въ то-же время Уѣздному Начальнику объ окончательномъ отрѣшеніи и преданіи суду изъ нихъ Сельскаго Старшины войти съ пред-

կառավարութեան դորժքերուն վերաբերած պահանջողութիւն ունին, յայտնումեն էն պահանջողութիւնը էն Վաւառապետին, որի մերձաւոր իշխանութեան տակը Տանուտէրը և նրա Օգնականները են. Վաւառապետը երբոր հաւաստիանումէ, որ պահանջողութիւնները ուղիղ են, հանգամանքին նայելով անումէ հարկաւոր եղած կարգադրութիւն:

70. Եթէ Տանուտէրը կամ նրա Օգնականը իրանց պաշտօնը վարելուց մէկ քիչ յանցաւոր են գտնուել, Վաւառապետը կարող է նրանցը յանդիմանել, մինչև հինգ մանէթ տուգանք վրէն դնել, կամ նրանցը մինչև եօթը օրով բռնել տալ. բայց եթէ էսպիսի յանցանքներու համար Շինական Վաւառորները պիտի էսպիսի պատիժներու տակը ընկնի, էն ժամանակը սրանց մասին Վաւառապետը Նահանգապետին է առաջարկում, և Նահանգապետը պատիժ նշանակում:

Մանօթութիւն: Եթէ Տանուտէրը կամ նրա Օգնականը իրանց պաշտօնը վարելուց յանցաւոր գտնվին կամ իրանց պարտականութիւնը չըկատարեն՝ Նահանգապետը կարող է նրանցը յանդիմանել, տուգանք վրէն դնել կամ բռնել տալ ժամանակով ինչքան 70 յօդուածի մէջ նշանակած է: Առանձին նշանաւոր պատճառներով Նահանգապետը իրաւունք ունի յիշեալ անձանց պաշտօնից առ ժամանակ հեռացնել, առաջարկելով միւսին ժամանակը Վաւառապետին որ Տանուտէրին բոլորովին պաշտօնից յետ կանգնեցնելու և քննութեան տակ գծելու համար իրան ներկայացնի, իսկ Տանուտէրի Օգնակա-

ставленіемъ къ нему, о примѣненіи же такой мѣры къ Помощнику Старшины сдѣлать непосредственное распоряженіе.

71. За важные проступки и преступленія, должностныя лица сельскаго управленія предаются суду: Помощники Старшины по распоряженію самого Уѣзднаго Начальника, а Сельскіе Старшины и Сельскіе Судьи—по представленію его и съ разрѣшенія Начальника губерніи.

72. За преступленія по должности всѣ должностныя лица сельскаго управленія судятся въ мѣстномъ Уѣздномъ Судѣ.

73. Жалобы отъ сельскихъ обществъ, а равно и жалобы отъ частныхъ лицъ на неправильныя, по отправленію служебныхъ обязанностей, дѣйствія сельскихъ должностныхъ лицъ, подаются Уѣздному Начальнику, по принадлежности.

РАЗДѢЛЪ ВТОРОЙ.

О ПОВИННОСТЯХЪ КРЕСТЬЯНЪ ГОСУДАРСТВЕННЫХЪ И ОБЩЕСТВЕННЫХЪ.

74. Отбываніе сельскимъ обществомъ государственныхъ, т. е. казенныхъ и земскихъ податей и

նի մասին միևնոյն վճիռը ինքը Պաւառապետը իր
իշխանութէնով անմիջաբար կարգադրի:

71. Շատ մեծ յանցանքներու համար շինական կառա-
վարութէնի պաշտօնատարները ընկնում են դատաստանի տակը՝
Տանուտէրի (Օղնականները իրան Պաւառապետի կարգա-
դրութէնով, իսկ Տանուտէրը և Շինական Պատաւորները՝
Պաւառապետի առաջարկութէնով և Նահանգապետի վճի-
ռով:

72. Շինական կառավարութէնի ամէն պաշտօնատար-
ները իրանց պաշտօնի մէջ յանցաւոր գտնուած ժամանակը
պիտի դատուին տեղական Պաւառական Պատարանի (ուէզդ-
նի սուդ) մէջ:

73. Շինական հասարակութիւնները, նմանապէս և
մասնաւոր անձինք՝ երբոր նկատեն Շինական պաշտօնատար-
ների մէջ իրանց պարտաւորութիւնները կատարելուց անկա-
նօն գործքեր, դանգատ են անում Պաւառապետին:

ԲԱԺԱՆՈՒՄՆ ԵՐԿՐՈՐԴ:

Պիւղականներու թագաւորական և հասարակական
հարկատվութէնի վրայ:

74. Շինական հասարակութէնի թագաւորական և
թեմական (զէմսկի) հարկ տալը ֆնումէ էնպէս, ինչպէս մին-
չև այժմ եղել է:

повинностей, остается на существующемъ нынѣ основаніи.

75. Независимо отъ казенныхъ и земскихъ повинностей, на сельскія общества возлагается обязательное отправленіе слѣдующихъ общественныхъ повинностей:

- 1) содержаніе общественнаго управленія;
- 2) расходы по оспопрививанію, и принятіе предписанныхъ начальствомъ мѣръ въ случаѣ появленія заразительныхъ болѣзней и скотскихъ падежей;
- 3) содержаніе въ исправности проселочныхъ дорогъ, междъ и межевыхъ знаковъ, проточныхъ водъ и канавъ на земляхъ, принадлежащихъ въ собственность сельскимъ обществамъ или состоящихъ въ ихъ постоянномъ пользованіи;
- 4) содержаніе карауловъ въ деревняхъ;
- 5) призрѣніе престарѣлыхъ, дряхлыхъ и увѣчныхъ членовъ общества, не могущихъ трудомъ приобрѣтать пропитаніе, у которыхъ нѣтъ родственниковъ, или же родственники которыхъ не въ состояніи ихъ содержать; призрѣніе круглыхъ сиротъ;
- 6) принятіе мѣръ въ случаѣ пожаровъ (въ томъ числѣ лѣсныхъ), наводненій, а также для истребленія саранчи, хищныхъ звѣрей и при другихъ тому подобныхъ общественныхъ бѣдствіяхъ, и
- 7) устройство и поддержаніе сельскихъ запасныхъ магазиновъ, на основаніи законовъ.

75. Բայ 'ի թաղաւորական և թեմական հարկը շինական հասարակութիւններու վրայ դնումեն և հետեւեալ հասարակական պարտականութիւնները, որոնք անպատճառ պիտի կատարուին՝

1). հասարակական կառավարութիւնը պահելու ծախսը :

2). ծաղիկ կտրելու համար հարկաւոր ծախսը, և իշխանութէնի պատուիրած հնարքներու գործ գնելը դիպչող հիւանդութիւններու ու տա վարի կոտորուածի կամ ջարդի ժամանակը :

3). գիւղի, յանդի, անտառի ճանապարհները, սարհատները, սնուրները ու ջրանցքները կարգին պահպանելը և հողերու մէջ, որոնք շինական հասարակութէնի սեպհականութիւն են, կամ որոնցը շինական հասարակութիւնը ուրիշից վերառած ունի իրան համար պէտք ածելու :

4). գիւղերու մէջ դարաուլ պահելը :

5). խնամակալութիւն անելը հասարակութէնի մէջ եղած ծէրերուն, անդամալուծներուն, որոնք իրանց աշխատանքով ապրուստ չեն կարող ծարել իրանց համար, և որոնք ազգականներ չունին, կամ որոնց ազգականները կարողութիւն չունին նրանցը պահելու. խնամակալութիւն անելը ջըլիս որբերուն :

6). կրակի, ջրերու մեծանալու, անտառ այրուելու ժամանակը, նմանապէս մորեխի, փնասակար գազաններու ու չընչացնելու համար, և ուրիշ սրանց նման հասարակական ապարախտութիւններ պատահած ժամանակը հարկաւոր եղած հնարքներ գործ գնելը, և

76. Каждое из частных крестьянских обществъ, входящихъ въ составъ одного сельскаго общества, отвѣчаетъ, круговою порукою, за cadaго изъ своихъ членовъ въ исправномъ отбываніи казенныхъ, земскихъ и общественныхъ повинностей.

Примѣчаніе. Частнымъ крестьянскимъ обществамъ, принадлежащимъ къ составу одного сельскаго общества, предоставляется, для облегченія круговаго ручательства, соединяться между собою, по общему ихъ о семъ приговору.

77. Разверстка въ сельскомъ обществѣ казенныхъ и земскихъ повинностей между частными крестьянскими обществами, въ составъ его входящими, производится на Сельскомъ Сходѣ, а между членами cadaго изъ частныхъ обществъ—на частномъ сходѣ (ст. 21). Разверстка же общественныхъ повинностей на все сельское общество дѣлается цѣлымъ сельскимъ обществомъ, на Сельскомъ Сходѣ.

Подписалъ: Начальникъ Главнаго Управленія Намѣстника Кавказскаго, Сенаторъ, Статсъ-Секретарь *Баронъ А. Николаи.*

7). Հաց պահելու հասարակական ամբարներ սարգելը, ինչպէս օրէնքը պահանջումէ :

76. Մէկ շինական հասարակութենի ամէն մէկ մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնը՝ ամէնը միասին պատասխանատու է ըլլում իր ամէն մէկ անդամի համար, որ նրանք թագաւորական, թեմական և հասարակական հարկերը կարգի կրտան :

Օ՞րանօթութիւն : Մէկ շինական հասարակութիւն բաղկացնող մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւնները կարող են, պատասխանատվութիւնը հեշտացնելու համար, միանալ մէկմէկու հետ և մէկ քանիսը միասին իրանց վրայ առնել պատասխանատվութիւնը :

77. Շինական հասարակութենի մասնաւոր գիւղականներու հասարակութիւններու մէջ թագաւորական և թեմական հարկերու թովջին պիտի անուի Շինական ժողովումը, իսկ ամէն մէկ մասնաւոր հասարակութենի անդամների մէջ թովջին պիտի անուի մասնաւոր ժողովներումը (յօդ. 21). բայց հասարակական հարկերու թովջին ամբողջ հասարակութենի մէջ պիտի անի ողջ շինական հասարակութիւնը Շինական ժողովումը :

Չեռք է քաշել՝ Աովկասեան Փոխարքայի Գլխաւոր Առաւարութեան Մեծը, Սենատոր, Ստատս-Սեկրետար Բարոն Ա. Նիկողայի :

